

กรอบแนวความคิดและทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษา

"ภาพ" การมีบทบาททางการเมืองขององค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยรามคำแหงจะมีลักษณะอย่างไร และทิศทางในรูปแบบใดนั้น สิ่งที่จะบอกเราได้ก็คือการมี "พื้นที่แห่งความรู้" เกี่ยวกับบทบาทของนิสิตนักศึกษาในรูปแบบต่าง ๆ กัน จากนักวิชาการแต่ละท่านแต่ละสำนักจากมุมมองต่าง ๆ เพื่อที่จะได้ใช้เป็นแนวทางในการศึกษาต่อไป เหตุที่เราจะต้องมี "พื้นที่แห่งความรู้" เกี่ยวกับบทบาทของนิสิตนักศึกษานั้น ก็เพื่อที่จะได้เป็นตัว "ชี้" สำหรับการเดินทางไปสู่เป้าหมายการวิจัยของเรา และเมื่อนั้นเราก็จะสามารถบอกได้ว่าการเดินทางของเรานั้นได้เดินทางไปสู่เป้าหมายหรือไม่นั่นเอง

ความสำคัญและบทบาทของนักศึกษาต่อการเมือง

นักศึกษามีความสนใจการเมืองและเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมืองมากกว่าบุคคลในวัยเดียวกันที่มีได้เป็นนักศึกษา¹ บทบาทของนักศึกษาที่มีต่อการเมืองนั้น มีลักษณะดังต่อไปนี้ คือ

1. อิทธิพลทางการเมืองของขบวนการนักศึกษาที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทางการเมือง (agent of social change)

C. Wright Mills เสนอว่า ปัญญาชนและขบวนการนักศึกษามีศักยภาพเป็นฐานสำหรับก่อให้เกิดขบวนการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงสังคมใหม่ ทั้งนี้เพราะ Mills เห็นว่านักศึกษา

---

¹Dean Jaros, Socialization to Politics (London : Thomas Nelson and Sons Ltd, 1973), pp. 113-120.

และปัญญาชน เป็นแหล่งให้กำเนิดบ่มเพาะผู้นำหัวรุนแรง (radical leadership) และยังได้รับการสนับสนุนยอมรับจากมวลชน ในขณะที่กลุ่มอื่น ๆ ไม่มี²

S.M. Lipset ต้องข้อสังเกตว่า ความไม่สงบประปรายระส่ำระสายในสังคม ก่อให้เกิดความไม่สงบในหมู่นักศึกษา เป็นปฏิกิริยาที่มีต่อการเปลี่ยนแปลง หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่าการประท้วงของนักศึกษาเกิดเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อมทางสังคม เศรษฐกิจ การเมืองที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว³ และเมื่อนักศึกษาเริ่มแสดงออกซึ่งความไม่ยอมรับหรือตั้งข้อสงสัยต่อคุณค่าทางสังคม และการเมืองที่เคยได้รับการยอมรับ รวมทั้งแสดงออกถึงความไม่พอใจ ต่อนโยบายที่ล้มเหลวของสถาบันทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมที่ดำรงรออยู่ เหล่านักศึกษาและปัญญาชน จะกลายเป็นแนวหน้าหรือเป็นตัวเร่งของการเปลี่ยนแปลงและการกระทำทางการเมือง⁴

2. บทบาทของนักศึกษาในฐานะเป็นชนชั้นนำ (elite) ของประเทศ

ทัศนคติและพฤติกรรมของชนชั้นนำมีอิทธิพลอย่างมากต่อการพัฒนาประเทศ ถ้าเรายอมรับว่านักศึกษาเป็นชนชั้นนำ และมีศักยภาพที่จะเป็นหน่วยของสังคมที่มีคุณภาพสูง (high

²C. Wright Mills, "The Social Role of Intellectuals," in Politics (Vol 1, No. 3, April 1944), p. 81.

³S.M. Lipset, Rebellion in the University (London : Routledge & Kegan Paul, 1972), p. 17.

⁴Thinapan Nakata, The Problem of Democracy in Thailand : A Study of Political Culture and Socialization of College Students (Bangkok : Preapittaya International, 1975), p. 81.

grade staff) หรือมีศักยภาพเป็นชนชั้นนำ (potential elite)⁵ ความคิดและทัศนคติของนักศึกษาจะเป็นเครื่องวัดอนาคตของประเทศ (sextant of the future)⁶

โดยเฉพาะในสังคมซึ่งแบ่งวัฒนธรรมทางการเมือง ได้เป็นวัฒนธรรมย่อยของชนชั้นนำ (elite subculture) และวัฒนธรรมย่อยของมวลชน (mass subculture) เช่น ในประเทศกำลังพัฒนา โดยที่วัฒนธรรมย่อยทั้งสองมิได้เกิดขึ้นตามลำดับก่อนหลัง แต่เกิดขึ้นจากคนละกระบวนการ จะทำให้ชนชั้นนำเป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในระบบการเมืองได้มากกว่า⁷ ทั้งนี้เพราะความเชื่อของสมาชิกในระบบการเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในหมู่ชนชั้นนำ (elite) รวมทั้งวิถีทางต่าง ๆ ที่พวกเขาเรียนรู้และเปลี่ยนแปลงไป จะเป็นตัวชี้ชะตามากที่สุดต่อการนำทาง (guiding) และปรับเปลี่ยนต่อ (shaping) ระบบการเมือง⁸

3. บทบาทของนักศึกษาในฐานะกลุ่มผลประโยชน์และกลุ่มอิทธิพล

นักวิชาการบางคนเห็นว่า จุดประสงค์ของความไม่พอใจ และการประท้วงของนักศึกษา ก็คือการเรียกร้องเข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจของรัฐบาล รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเมือง กล่าวคือ นักศึกษากระทำไปในฐานะของกลุ่มผลประโยชน์

⁵Lester W. Milbrath, Political Participation : Why and How do people get involved in politics (Chicago : Rand McNally & Company, 1966), pp. 122-123.

⁶D.J. Finley and D.W. Simon, "Self and Nation," in Youth and Society (June 1972), pp. 427-439.

⁷Thinapan, The Problem of Democracy in Thailand : A Study of Political Culture and Socialization of College Student, p. 43.

⁸R.E. Lane and D.O. Sears, Public Opinion (Englewood Cliff : Prentice Hall, 1964), pp. 142-148.

ซึ่งสะท้อนประชาตคติความนึกคิดของประชาชน^๑

การที่นักศึกษามีบทบาททางการเมือง และเป็นที่ยอมรับ หรือได้รับการสนับสนุนอย่างกว้างขวางจากประชาชนระดับต่าง ๆ ของสังคมของประเทศกำลังพัฒนา อาจเป็นเพราะว่าเหล่าประเทศเหล่านี้ขาดสถาบันตัวกลาง (intermediary institution) ในการที่จะดูดซับหรือรองรับข้อเรียกร้องต่าง ๆ จากกลุ่มคนในสังคม นักศึกษาซึ่งมีอิทธิพลในการแสดงออกบางอย่าง จึงกลายเป็นศูนย์รวมในการเป็นหัวหอกแสดงข้อเรียกร้องทางการเมืองต่าง ๆ ซึ่งตรงไปสู่รัฐบาล ในกรณีเช่นนี้ขบวนการนักศึกษาจึงมีบทบาทหน้าที่ในการหนุนเสริมการระดมสรรพกำลังทางการเมืองและสังคม (mobilization) ด้วยการขยายเขตแดนของระบบการเมืองนำกลุ่มอื่น ๆ ในสังคมให้เข้าสู่กระบวนการทางการเมือง และนำประเด็นปัญหาต่าง ๆ เข้าสู่ระบบการตัดสินใจทางการเมือง (entry into politics)

บทบาทของการศึกษาที่มีต่อนักศึกษาและสังคม

การศึกษาเป็นตัวแปรที่สำคัญ ของการเปลี่ยนแปลงสังคมไปสู่สภาวะการณ์ที่ทันสมัย กล่าวกันว่า การศึกษาเป็นทั้งผลผลิตและเครื่องมือที่สำคัญยิ่งของสังคม ดังนั้นในการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเพื่อให้ไปสู่สภาวะการณ์ที่มุ่งหมายอย่างสัมฤทธิ์ผลได้ ก็จะต้องมีการเปลี่ยนแปลงการศึกษาอย่างสอดคล้องกันไปด้วย

---

^๑Chaichana Ingavata, "Students as an Agent of Social Change : A Case of Thai Student Movement during The Years 1973-1976 : A Critical Analysis" (Ph.D. dissertation, The Florida State University, 1981), pp. 1-2.

นักวิชาการหลายท่าน เช่น John Dewey,¹⁰ Seymour Martin Lipset,¹¹ และ Ivo Rosalind Feierabend กับ Betty Nesvold¹² ต่างก็ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการศึกษาในฐานะที่เป็นตัวแปรที่สำคัญยิ่งต่อเสถียรภาพทางการเมือง

Ivo และ Rosalind Feierabend กับ Betty Nesvold พบว่า ประเทศที่มีประชาชนมีการศึกษา สามารถอ่านออกเขียนได้กว่า 90% ของประชาชนทั้งหมด ส่วนมากจะมีระบบการเมืองที่มีเสถียรภาพ

ซึ่งจะตรงกันข้ามกับประเทศที่ระดับการอ่านออกเขียนได้ของประชากรอยู่กลาง ๆ นั้น ส่วนใหญ่จะไร้เสถียรภาพ ดังรูป¹³

---

¹⁰John Dewey, Democracy and Education (New York : Macmillan, 1916), p. 56.

¹¹Seymour Martin Lipset, Political Man (New York : Doubleday and Co., 1963), p. 43.

¹²Ivo K. and Rosalind L. Feierabend and Betty A. Nesvold, "Social Change and Political Violence : Cross-National Patterns," in Violence in America : Historical and Comparative Perspectives (Wash. D.C. National Commission on the Causes and Prevention of Violence, 1969), pp. 123-125.

¹³Samuel P. Huntington, Political Order in Changing Societies (New Haven : Yale University Press, 1968), pp. 49-50.

ตารางที่ 2.1 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างระดับการอ่านออกเขียนได้กับความมีเสถียรภาพทางการเมือง

ระดับการอ่านออกเขียนได้	จำนวนประเทศ	จำนวนประเทศที่ไร้เสถียรภาพ	เปอร์เซ็นต์ที่ไร้เสถียรภาพ
ต่ำกว่า 10%	6	3	50.0
10% - 25%	12	10	83.3
25% - 60%	23	22	95.6
60% - 90%	15	12	80.0
สูงกว่า 90%	23	5	21.7

จึงเห็นได้ว่าทุก ๆ สังคมต่างก็ตระหนักในความสำคัญของการศึกษาเป็นอย่างดี โดยเฉพาะในประเทศกำลังพัฒนา ต่างก็พยายามที่จะเร่งผลิตคนที่มีกำลังสมองออกมา เพื่อหวังจะให้ช่วยพัฒนาประเทศให้ทัดเทียมกับประเทศที่เจริญแล้วทั้งหลาย

ส่วน Lipset เองก็ชี้ให้เห็นว่า ยิ่งระดับของการศึกษาของประชาชนในชาติสูงมากขึ้นเพียงไร โอกาสที่ชาตินั้นจะปกครองโดยระบอบประชาธิปไตยที่มั่นคง ก็จะมีเพิ่มมากขึ้นเท่านั้น

ทั้งนี้ Lipset ได้แบ่งประเทศต่าง ๆ ออกเป็น 4 กลุ่ม เพื่อศึกษาเปรียบเทียบและสรุปผลของความสัมพันธ์ ระหว่างกลุ่มประเทศเหล่านี้กับการศึกษาของประชาชนในระดับต่าง ๆ ดังรูป¹⁴

¹⁴Lipset, Political Man, p. 37.

ตารางที่ 2.2 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มประเทศต่าง ๆ กับระดับการศึกษาของประชาชน

กลุ่มประเทศ	เปอร์เซ็นต์ของการอ่านออกเขียนได้	เข้าเรียน ชั้นประถม (ต่อ 1,000 คน)	เข้าเรียน ชั้นมัธยม (ต่อ 1,000 คน)	เข้าเรียน ชั้นวิทยาลัย/ มหาวิทยาลัย (ต่อ 1,000 คน)
1. ยุโรปที่มีระบอบประชาธิปไตยที่มั่นคง	96	134	44	4.2
2. ยุโรปที่มีระบอบเผด็จการ	85	121	22	3.5
3. ลาตินอเมริกาที่มีระบอบประชาธิปไตย	74	101	13	2.0
4. ลาตินอเมริกาที่มีระบอบเผด็จการ	46	72	8	1.3

ดังที่กล่าวมา ในทางกลับกันนั้น นอกจากการศึกษาบทบาทของนักศึกษาต่อการเมือง และเป็นสิ่งสำคัญแล้ว การศึกษาถึงอิทธิพลของการศึกษาที่มีต่อนักศึกษา ยังเป็นสิ่งจำเป็นด้วย ทั้งนี้เพราะการศึกษาเรื่องของนักศึกษา ก็คือการศึกษาบุคคลที่ถือได้ว่ารับการศึกษาระดับสูงในสังคม จึงหลีกเลี่ยงไม่พ้นที่จะต้องศึกษาถึงอิทธิพลของการศึกษาดังกล่าว

Coleman มองว่า การศึกษาเป็นตัวกำหนดที่สำคัญต่อประสิทธิผลของการปรับตัวและการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ และลดช่องว่างระหว่างชนชั้นปกครองกับประชาชน¹⁵

La Belle เห็นว่า การศึกษาเป็นการสะท้อนภาพของสังคม มากกว่าเป็นตัวเร่งให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคม¹⁶

เราสามารถประมวลอิทธิพลของการศึกษาที่มีต่อนักศึกษาและสังคมได้ดังนี้¹⁷

1. การศึกษา ถูกใช้เป็นส่วนหนึ่งของการอบรมกล่อมเกลารวมทั้งทางการเมือง เพื่อให้ นักศึกษามีความรู้เกี่ยวกับวัตถุประสงค์ทางการเมือง และสัญลักษณ์ทางการเมืองต่าง ๆ ด้วย
2. การศึกษาถูกใช้เพื่อสร้างความชอบธรรมทางการเมือง ให้แก่ระบบการเมือง ที่ดำรงอยู่ รวมทั้งผู้มีอำนาจทางการเมือง
3. การศึกษาทำหน้าที่ในการผลิตบุคลากร เพื่อเข้าประจำหน้าที่ต่าง ๆ ในระบบ การเมือง เศรษฐกิจ สังคม เพื่อให้กลไกต่าง ๆ ดำเนินต่อไปได้
4. การศึกษาถูกใช้เป็นวิธีการในการคัดเลือก และเลือกสรรเยาวชน เข้าสู่ระบบ ปิรามิดของการศึกษา ซึ่งหลักการต่าง ๆ ที่ใช้ ย่อมมีผลกระทบต่อความไม่เท่าเทียมระหว่าง สังคม เช่น ระหว่างเมืองและชนบท อาชีพ ซึ่งเท่ากับดำรงโครงสร้างต่าง ๆ แบบเดิมของ สังคมเอาไว้

¹⁵James S. Coleman, "Introduction : Education and Political Development," In Education and Political Development ed. James S. Coleman (Princeton : Princeton University Press, 1968), pp. 16-17.

¹⁶T.J. La Belle, Non Formal Education and Social Change in Latin America (Los Angeles: UCLA Latin American center, University of California, 1983), pp. 3-4.

¹⁷R. Murray Thomas, Political and Education (ed.) (Oxford : Pergamon Press, 1983), pp. 18-23.

5. การศึกษามีผลต่อการประเมินคุณค่า และการตีความเหตุการณ์ต่าง ๆ ในสังคม
6. การศึกษาเป็นส่วนหนึ่งของการควบคุมสังคม
7. การศึกษาเป็นตัวเร่งก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม หรือการพัฒนาทางการเมือง

ดังนั้น การศึกษาถึงบทบาทของนักศึกษาในทางการเมือง รวมทั้งทัศนคติต่าง ๆ ของนักศึกษาจึงจำเป็นจะต้องคำนึงถึงปัจจัยทั้ง 2 ด้าน กล่าวคือ อิทธิพลของการศึกษาที่มีต่อนักศึกษา และสังคม กับบทบาทของนักศึกษาที่มีต่อการเมืองและการศึกษา ซึ่งต่างก็มีปฏิสัมพันธ์และส่งอิทธิพลซึ่งกันและกัน

แนวความคิดของนักศึกษากับการมีส่วนร่วมทางการเมือง

การมีส่วนร่วม (participation) ในพจนานุกรม หมายถึง "หลักการที่บุคคลจะได้รับผลประโยชน์โดยการตัดสินใจซึ่งกระทำโดยสถาบันการเมืองและสังคม และจะต้องร่วมในการตัดสินใจนั้นด้วย"¹⁸

การเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง (political participation) จึงหมายถึง กิจกรรมที่ทำโดยสมัครใจของแต่ละบุคคลในทางการเมือง รวมตลอดถึงการลงคะแนนเสียง การเป็นสมาชิก และกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มทางการเมือง เช่น ความเคลื่อนไหวของพรรคการเมือง กลุ่มอิทธิพล กลุ่มผลประโยชน์ สถาบันทางการเมืองอีกทั้งกิจกรรมที่ไม่เป็นทางการ เช่น การอภิปรายทางการเมือง หรือร่วมชุมนุมเพื่อรับฟังเหตุความเป็นไปทางการเมือง การชักชวนทางการเมืองของเจ้าหน้าที่ของทางราชการ หรือสมาชิกทางการเมืองนั้น¹⁹

¹⁸ Alen Bullock and Oliver Stallybrass (eds.), The Harper Dictionary of Modern Thought (New York : Harper and Row Publisher, 1977), p. 458.

¹⁹ Geoggrey K. Roberts, A Dictionary of Political Analysis (Great Britain : Longman, 1971), p. 145.

การศึกษาเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองนั้น ได้มีผู้ทำการศึกษาไว้มากมาย แต่ที่สำคัญได้แก่

Samuel P. Huntington และ George I. Dominguez ได้ให้คำจำกัดความของการมีส่วนร่วมทางการเมืองไว้ว่า "เป็นกิจกรรมหรือการกระทำของประชาชนที่ต้องการมีอิทธิพลเหนือการตัดสินใจของรัฐบาล โดยที่การกระทำหรือความพยายามนั้นเป็นไปได้ทั้งถูกต้องและไม่ถูกต้องตามกฎหมาย ใช้กำลังหรือไม่ใช้ เป็นผลสำเร็จหรือล้มเหลว ทั้งที่สมัครใจหรือไม่สมัครใจ รวมถึงการเลือกตั้ง การร่วมในการรณรงค์หาเสียง การรวมตัวเพื่อโน้มน้าวหรือกดดันรัฐบาล การประท้วงและการใช้กำลังรุนแรง"²⁰

Huntington ได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วมทางการเมืองในประเทศกำลังพัฒนาไว้ว่า การมีส่วนร่วมทางการเมืองเป็นกิจกรรมของประชาชนแต่ละคน ที่มีความมุ่งหมายเพื่อที่จะมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของรัฐบาล โดยยังตั้งต้นได้พิจารณาขอบเขตของความหมายเฉพาะการกระทำไม่รวมถึงทัศนคติ เป็นการกระทำของผู้มีส่วนร่วมที่เป็นพลเมืองธรรมดา ไม่ใช่พนักงานเมืองอาชีพ (political professional) เช่น ผู้สมัครเข้ารับการเลือกตั้งเจ้าหน้าที่ของพรรคการเมือง กิจกรรมทางการเมืองของผู้มีส่วนร่วมทางการเมืองที่เป็นประชาชนธรรมดานั้น จะมีลักษณะเป็นช่วง ๆ ไม่ต่อเนื่อง (intermittent) เป็นกิจกรรมที่ไม่เต็มเวลา (part-time) และเป็นบทบาทรองจากบทบาทอื่น ๆ นอกจากนี้การมีส่วนร่วมทางการเมือง ยังหมายถึงความเฉพาะการกระทำที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของรัฐบาล ซึ่งเป็นผู้ที่มีความชอบธรรมในการตัดสินใจแบ่งสรรคุณค่าที่มีอยู่จำกัดในสังคมไม่รวมถึงการกระทำที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อกดดันหรือมีอิทธิพลต่อกลุ่มอื่น ๆ ซึ่งไม่เกี่ยวข้องกับรัฐบาล ซึ่งเป็นผู้ที่มีความชอบธรรมในการตัดสินใจแบ่งสรรคุณค่าที่มีอยู่จำกัดในสังคมไม่รวมถึงการกระทำที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อกดดันหรือ

²⁰Samuel P. Huntington and George I. Dominguez, "Political Development," in Handbook of Political Science : Macro Political Theory, Vol.III ed., Fred Greenstein and Nelson Polsby (Reading Mass: Addison-Wesley, 1975), p. 33.

มีอิทธิพลต่อกลุ่มอื่น ๆ ซึ่งไม่เกี่ยวข้องกับรัฐบาล และไม่ว่ากิจกรรมหรือการกระทำนั้นจะสำเร็จ
ผลหรือไม่ก็ถือเป็นการมีส่วนร่วมทางการเมือง ลักษณะของการเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมือง
อาจเป็นไปได้ด้วยความสำนึกของตนเอง (automatic participation) หรือถูกชักจูงระดม
พลังให้เข้าร่วม (mobilized participation)

ส่วนนักวิชาการไทย ทิพาพร พิมพิสุทธิ์ ได้ให้คำนิยามการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง
หมายถึง การที่บุคคลกระทำการ (activity) เพื่อมุ่งมีอิทธิพลเหนือการตัดสินใจนโยบายของ
รัฐบาล การมีส่วนร่วมจะเป็นแบบโดยตรง คือ การมีส่วนร่วมแบบอิสระ (autonomous
participation) หรือการมีส่วนร่วมโดยทางอ้อมที่เรียกว่าการมีส่วนร่วมแบบกระตุ้นหรือชักจูง
(mobilized participation)²¹

จรรยา สุภาพ กล่าวว่า การมีส่วนร่วมทางการเมืองเป็นหลักการที่สำคัญอย่างหนึ่งของ
ประชาธิปไตยซึ่งการเข้ามีส่วนร่วมนี้ประชาชนจะเข้ามีส่วนร่วมในเรื่องของการกำหนดนโยบาย
การตัดสินใจ และกิจการต่าง ๆ ของรัฐบาลในทางการเมือง หรือการเข้ามีส่วนร่วมของ
ประชาชนในคณะรัฐบาล เช่น การเข้าเป็นรัฐบาล การมีอิทธิพลต่อรัฐบาลและการแสดงความ
ความคิดเห็นในทางการเมือง²²

การเมืองในระบอบประชาธิปไตย จึงเป็นการเปิดโอกาสให้คนได้เข้ามีส่วนร่วมแสดง
ออกถึงความต้องการอย่างเสรี ซึ่งการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองนี้เป็นการแสดงออกถึงสิทธิ
และหน้าที่ ความเรียบร้อยรับผิดชอบของประชาชน โดยมีได้หมายความว่าเฉพาะการเข้าไปมีส่วน
ร่วมในกระบวนการลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง หรือเพียงแค่สมัครเข้ารับการเลือกตั้งเพื่อดำรง
ตำแหน่งทางการเมือง แต่หมายรวมถึงการเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมืองในระดับ

²¹ ทิพาพร พิมพิสุทธิ์, พัฒนาทางการเมือง (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2521), หน้า 105-107.

²² จรรยา สุภาพ, หลักรัฐศาสตร์ (พระนคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2514),
หน้า 333.

ต่าง ๆ ตามความเหมาะสม ความสามารถ และโอกาส ตลอดจนการกระทำทุกอย่างซึ่งแสดงถึงความเข้าใจในสิทธิและหน้าที่ของตน เมื่อมุ่งประสงค์ที่จะทำให้เกิดผลต่อกระบวนการตัดสินใจในทางการเมือง (decisionmaking process in politics) ตามครรลองของประชาธิปไตยนั่นเอง²³

ดังนั้น การเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองในรูปของกลุ่มทางการเมือง ซึ่งอาจจะเป็นกลุ่มที่เป็นทางการ (formal group) เช่น พรรคการเมือง และกลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ ตลอดจนสมาคมทางการเมืองหรือกลุ่มทางการเมือง ซึ่งอาจจะเป็นกลุ่มไม่เป็นทางการ (informal group) เช่น กลุ่มผู้เรียกร้องต่อเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลหรือเจ้าหน้าที่ท้องถิ่นในเรื่องสาธารณะบางอย่าง ถือได้ว่าเป็นการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองเช่นกัน

กลุ่มทางการเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มที่เป็นทางการนี้สำคัญมากในการพัฒนาในระบอบประชาธิปไตย และในการดำรงรักษาไว้ซึ่งระบอบประชาธิปไตยที่มั่นคงและมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งพรรคการเมือง (political parties) และกลุ่มผลประโยชน์ที่มีวัตถุประสงค์แน่นอนเฉพาะอย่าง (specialized interest group) เพราะกลุ่มการเมืองเหล่านี้ จะเป็นเสมือนหนึ่งกลไกในการควบคุมและการบริหารกลไกในทางการเมืองในระดับต่าง ๆ ให้ปฏิบัติหน้าที่ไปตามความต้องการของประชาชน โดยส่วนรวมอย่างมีหลักเกณฑ์ที่มีระเบียบแบบแผนและมีประสิทธิภาพ

นักศึกษากับรูปแบบการมีส่วนร่วมทางการเมือง

จากการศึกษาเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมทางการเมือง ได้มีการจำแนกกิจกรรมทางการเมืองที่มีอิทธิพลต่อเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลไว้หลายรูปแบบด้วยกัน เช่น ผลงานของ Sidney

²³ วิสุทธิ์ โนธิ์แท่น, "ความคิดเกี่ยวกับการให้ความรู้ทางการเมืองเพื่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างมีประสิทธิภาพในประเทศไทย," รัฐศาสตร์สาร 3 (สิงหาคม 2519), หน้า 36.

Verba และคณะ²⁴ Norman Nie²⁵ Susan Welch²⁶ Lester W. Milbrath²⁷ และ Samuel P. Huntington²⁸ ซึ่งในที่นี้จะพิจารณาถึงรูปแบบที่นักศึกษาจะเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมือง ดังต่อไปนี้

1. **การลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง** สำหรับประเทศที่ใช้ระบบการปกครองระบอบประชาธิปไตยโดยมีตัวแทนทำงานได้อย่างเต็มที่แล้ว การมีส่วนร่วมทางการเมืองเป็นกิจกรรมของพลเมืองที่สามารถทำได้อย่างสม่ำเสมอและมีอิทธิพลเหนือผู้นำ โดยทำให้ผู้นำจำเป็นต้องปรับนโยบายของตนเพื่อให้ได้คะแนนเสียงสนับสนุนเสมอ ในทางการศึกษาเชิงวิชาการแล้ว ถือว่าการลงคะแนนเสียงเลือกตั้งเป็นรูปแบบการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองที่ชัดเจนที่สุด และ

²⁴Sidney Verba and Norman H. Nie, Mode of Democratic Participation : A Cross National Comparison (Beverly Hill : Sage Publication, 1971), pp. 41-43.

²⁵Norman H. Nie and Sidney Verba, "Political Participation," in The Handbook of Political Science : Non-Government Politics Vol. 4 eds. Fred I. Greenstein and Newson W. Polsby (Reading Mass : Addison-Wilsey, 1975), pp. 41-45.

²⁶Susan Welch, "Dimension of Political Participation in a Canadian Sample," Canadian Journal Political Science 8 (December, 1975), pp. 353-356.

²⁷Lester W. Milbrath, Political Participation : Why and How People Get Involved in Politics (Chicago : Rand McNally, 1977), pp. 9-14.

²⁸Samuel P. Huntington, No Easy Choice : Political Participation in Developing Country (Cambridge : Harvard University Press, 1976), pp. 161-167.

สามารถวัดค่าของการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองที่ให้ความเที่ยงมากที่สุด²⁹

ในการศึกษาเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมทางการเมือง มักให้นิยามเชิงปฏิบัติการแก่แนวความคิดนี้โดยพิจารณาจากจำนวนผู้ใช้สิทธิเลือกตั้ง (voting turnout) แต่ในวงการรัฐศาสตร์ยังพบความเกี่ยวพันของตัวเลขนี้กับพฤติกรรมทางการเมืองในแง่ต่าง ๆ น้อยมาก โดยเฉพาะหากจะพิจารณาเปรียบเทียบกับกิจกรรมตลอดชีวิตของบุคคลแล้ว การพิจารณาจากการไปออกเสียงเลือกตั้งแต่เพียงอย่างเดียวจะเป็นเรื่องเบ็ดเตล็ด เพราะใช้เวลาเพียงเล็กน้อย ขณะที่รูปแบบการมีส่วนร่วมทางการเมืองแบบอื่น ๆ เป็นต้นว่าการติดตามข่าวสารการเมืองจากวิทยุ หนังสือพิมพ์และโทรทัศน์ หรือช่วยในการหาเสียงเลือกตั้ง การเรียกร้องผลประโยชน์จากผู้ปกครอง ฯลฯ นั้นใช้ช่วงเวลายาวนาน หรือถือว่าการไปลงคะแนนเสียงมาก แต่เมื่อพิจารณาอย่างรวม ๆ แล้ว การตัดสินใจลงคะแนนเสียงเลือกตั้งสามารถกำหนดความเป็นไปของรัฐบาลหรือการปกครองได้ทันทีทันใด คือบอกได้ว่าใครอยู่ใครไปโดยทันที การไปใช้สิทธิออกเสียงเลือกตั้งจึงมีความสำคัญมาก³⁰

2. กิจกรรมเกี่ยวกับพรรคการเมืองและการรณรงค์หาเสียง (party and campaign activities) Sidney Verba และ Norman Nie อธิบายถึงกิจกรรมประเภทนี้ว่า หมายถึง การชักชวนให้ผู้อื่นไปลงคะแนนเสียงให้ผู้สมัครที่ตนสนับสนุน การทำงานในพรรคการเมืองหรือผู้สมัครเข้ารับการเลือกตั้งอย่างกระตือรือร้น การเข้าร่วมการประชุมหรือการประชุมทางการเมือง การให้ความสนับสนุนด้านการเงินแก่พรรคการเมืองและผู้สมัครเข้ารับการเลือกตั้ง และการเป็นสมาชิกชมรมทางการเมือง³¹

²⁹ พรคักดิ์ ผ่องแผ้ว, "กรอบการมองพฤติกรรมทางการเมือง," วารสารสังคมศาสตร์ 17 (มกราคม-มีนาคม, 2523), หน้า 80.

³⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 81.

³¹ Sidney Verba and Norman H. Nie, Participation in America : Political Democracy and Social Equality (New York : Harper & Row, 1972), p. 31.

Lester Milbrath ได้แยกแยะการมีส่วนร่วมทางการเมืองรูปแบบนี้เป็นการเข้าร่วมในกิจกรรมของพรรคการเมืองในระยะเวลาการเลือกตั้งหรือระหว่างการเลือกตั้งแต่ละครั้ง เป็นการมีบทบาทอย่างกระตือรือร้นในการรณรงค์หาเสียง รวมถึงการให้ความสนับสนุนด้านการเงิน การชักชวนให้ประชาชนไปลงคะแนนเพื่อใช้สิทธิในการลงคะแนนเสียง การเข้าร่วมและสนับสนุนพรรคการเมืองพรรคใดพรรคหนึ่ง พยายามชักจูงให้มีผู้มีสิทธิเลือกตั้งลงคะแนนเสียงให้ผู้สมัครที่ตนสนับสนุน ตลอดจนการสมัครเข้ารับการเลือกตั้ง³²

3. กิจกรรมชุมชน (community activities) เป็นกิจกรรมขององค์การหรือกลุ่มที่เกี่ยวกับปัญหาการเมืองและสังคม มีการตั้งกลุ่มโดยให้ความสนใจศึกษาและทำงานเกี่ยวกับปัญหาเหล่านั้น บุคคลจะเข้าร่วมทำงานเป็นสมาชิกที่กระตือรือร้นในกลุ่มหรือองค์การเหล่านั้น ซึ่งเป็นองค์การที่ทำงานเกี่ยวกับปัญหาสาธารณะ แต่ไม่ใช่องค์การของรัฐบาล³³

Huntington กล่าวถึงการมีส่วนร่วมทางการเมืองในรูปแบบนี้โดยเรียกว่า กิจกรรมเชิงองค์การ (organizational activities) ซึ่งหมายถึงการเข้าร่วมเป็นสมาชิก หรือเจ้าหน้าที่ของกลุ่มองค์กรที่มีเป้าหมายสำคัญและเด่นชัดในการเข้ามามีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของรัฐบาล ซึ่งอาจเป็นจุดมุ่งหมายที่เกี่ยวกับผลประโยชน์หรือปัญหาเฉพาะเรื่อง หรือผลประโยชน์และปัญหาทั่ว ๆ ไปก็ได้ การที่บุคคลเข้าเป็นสมาชิกของกลุ่มหรือองค์การประเภทนี้ แม้บุคคลนั้นจะไม่ได้กระทำการเพื่อมีอิทธิพลต่อรัฐบาลด้วยตนเองก็ถือได้ว่าเป็นการมีส่วนร่วมทางการเมืองแบบหนึ่ง³⁴

³²Milbrath, Political Participation, p. 10.

³³Verba and Nie, Participation in America : Political Democracy and Social Equality, p. 35.

³⁴Huntington and Nelson, No Easy Choice : Political Participation in Developing Country, p. 13.

4. การติดต่อกับเจ้าหน้าที่ของรัฐบาล (contacting official) หมายถึงการกระทำของบุคคลในลักษณะที่เป็นการติดต่อกับเจ้าหน้าที่ของรัฐบาล โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ได้มาหรือรักษาผลประโยชน์บางอย่างของตนหรือกลุ่มเล็ก ๆ ของตน ปัญหาที่เขาสงสัยและนำไปติดต่อกับเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลนั้นเป็นสิ่งที่มีความกระทบโดยตรงต่อบุคคลนั้น

Sidney Verba และคณะ เรียกการมีส่วนร่วมทางการเมืองแบบนี้ว่า การเข้ามามีส่วนร่วมแบบคับแคบ (parochial participation) หรือการติดต่อเฉพาะเรื่อง (particularized contacting)^{๓๕}

5. การขี้จุก (lobbying) หมายถึงความพยายามของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่จะติดต่อกับเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลหรือผู้นำพรรคการเมือง เพื่อเสนอความคิดเห็นในการตัดสินใจหรือปัญหาที่มีความกระทบถึงประชาชนมักอยู่ในรูปของการกระทำเพื่อสนับสนุนหรือคัดค้านร่างกฎหมายหรือนโยบายอันใดอันหนึ่ง โดยเฉพาะ

6. การมีส่วนร่วมทางการเมืองในลักษณะของการประท้วง (protestors) ซึ่งมีลักษณะใกล้เคียงกับที่ Huntington และ Nelson เรียกว่าการใช้ความรุนแรง (violence) ซึ่งหมายถึงความพยายามที่จะมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของรัฐบาลด้วยการก่อให้เกิดความเสียหายทางกายภาพ (physical damage) ต่อบุคคลและทรัพย์สิน^{๓๖}

Lester Milbrath อธิบายว่าลักษณะของการประท้วงนั้น คือการเข้าร่วมชุมนุมในที่สาธารณะ การจลาจล การเดินขบวน ตลอดจนการไม่ปฏิบัติตามคำสั่ง กฎหมาย และนโยบายที่เห็นว่าไม่ถูกต้อง

^{๓๕}Verba and Nie, Participation in America : Political Democracy and Social Equality, pp. 26-44.

^{๓๖}Huntington and Nelson, No Easy Choice, p. 15.

7. การมีส่วนร่วมทางการเมืองในบทบาทของผู้สื่อข่าวสาร (communicators)

หมายถึง การที่บุคคลจะติดตามข่าวสารเกี่ยวกับการเมืองการปกครอง ส่งจดหมายแสดงความสนับสนุนต่อผู้นำทางการเมืองในการดำเนินการที่เห็นว่าถูกต้องเหมาะสม รวมถึงการเข้าพบพูดคุย ถกเถียงปัญหาทางการเมือง การให้ข่าวสารทางการเมืองแก่เพื่อนบ้าน แสดงความคิดเห็นของตนเองต่อเจ้าหน้าที่รัฐบาล เขียนจดหมายแสดงความคิดเห็นไปยังหนังสือพิมพ์และสื่อมวลชนต่าง ๆ ลักษณะของการมีส่วนร่วมทางการเมืองในรูปแบบนี้จะต้องมีการแลกเปลี่ยนด้านวาทะระหว่างบุคคล (verbal interchange) และผู้ที่จะมีส่วนร่วมในลักษณะนี้ได้จะต้องมีพื้นฐานการศึกษาสูงพอสมควร มีการรับรู้ข่าวสารในระดับสูง และมีความสนใจทางการเมืองสูงด้วย

ปัจจัยกระตุ้นให้นักศึกษาเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมือง

เมื่อพิจารณาปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองซึ่งในที่นี้จะพิจารณาปัจจัยด้านสภาพสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง ซึ่งเป็นปัจจัยกระตุ้นให้นักศึกษาเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง โดยดูจากปัจจัยด้านบทบาทของปัญญาชน การแบ่งชั้นทางสังคม ความขัดแย้งในกลุ่มผู้นำ และนโยบายของรัฐบาลที่มีผลต่อประชาชน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. ปัจจัยทางด้านบทบาทของปัญญาชน (intelligensia) แนวความคิดนี้เป็นแนวความคิดเชิงประวัติศาสตร์ที่มีสมมุติฐานว่า พัฒนาการของขบวนการชาตินิยมและผลกระทบของอุดมการณ์ชาตินิยมจะมีผลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองด้วย บทบาทของปัญญาชนที่ทำการเผยแพร่ความคิดเกี่ยวกับความเสมอภาค และความชาติเป็นนิยมจะเป็นการกระตุ้นให้มวลชนสนใจและเข้าใจร่วมในกิจกรรมทางการเมือง โดยเริ่มจากการเข้าร่วมขบวนการชาตินิยม แนวความคิดนี้ให้ความสำคัญกับปัญญาชนในฐานะที่เป็นผู้นำความคิดใหม่ ๆ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติและพฤติกรรมของส่วนอื่น ๆ ในสังคม

2. แนวความคิดเกี่ยวกับการแบ่งชั้นทางสังคม (social stratification) แนวความคิดนี้ให้ความสำคัญกับกระบวนการเปลี่ยนแปลงให้เป็นสมัยใหม่ (modernization) โดยพิจารณาผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงให้เป็นสมัยใหม่ต่อระบบการแบ่งชั้นทางสังคม กล่าวคือ จะสร้างให้เกิดกลุ่มใหม่และเปลี่ยนระบบความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มเดิมที่มีอยู่ ผลจาก

สองประการนี้จะทำให้เกิดความพยายามที่จะเข้าสู่ระบบการเมือง กล่าวคือ แนวความคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงสถานภาพเป็นแนวความคิดที่ให้ความสนใจกับปัญหาทางจิตวิทยาของกลุ่มสังคมที่สูญเสียสถานภาพของตน อันเนื่องมาจากกระบวนการเปลี่ยนให้เป็นสมัยใหม่ ในสังคมที่มีความเป็นสมัยใหม่พื้นฐานของสถานภาพที่สูงในสังคมได้แก่ ความมั่งคั่งและอำนาจ ซึ่งมักจะได้อมาจากการศึกษาที่ดี มีโลกทัศน์และวิถีชีวิตที่เป็นสมัยใหม่ ซึ่งแตกต่างจากในสังคมดั้งเดิมที่มีชาติตระกูลหรือศาสนาเป็นพื้นฐานสำคัญ กลุ่มที่มีสถานภาพสูงอยู่ในสังคมดั้งเดิมที่เกรงจะเสียสถานภาพเดิม และกลุ่มที่ต้องการจะยกสถานภาพของตนก็จะใช้การมีส่วนร่วมทางการเมืองเพื่อการมีอำนาจและอิทธิพล อันจะเป็นการสร้างหรือรักษาสถานภาพของตน

การพิจารณาปัจจัยทางด้านการแบ่งชั้นทางสังคม (social stratifications) จะเป็นการเน้นในเรื่องการต่อสู้เพื่อสถานภาพทางสังคม บางครั้งความต้องการมีส่วนร่วมทางการเมืองก็มิได้เป็นไปเพื่อสร้างหรือรักษาสถานภาพทางสังคมของตน สถานภาพทางสังคมนั้นอาจมีความสำคัญมากกว่าการดำเนินการแบ่งสรรทรัพยากรในสังคมก็ได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมที่กำลังพัฒนา ปัญหาว่าใครเป็นผู้ปกครองนั้นสำคัญกว่าปัญหาว่าปกครองอย่างไร³⁷

3. ปัจจัยด้านความขัดแย้งในกลุ่มผู้นำ (intra elite conflict) ความขัดแย้งในกลุ่มผู้นำก็สามารถเป็นเงื่อนไขสำคัญ ที่ก่อให้เกิดมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนได้³⁸ ในระบบการเมืองที่กลุ่มผู้นำมีความเป็นเอกภาพสูงในประเทศกำลังพัฒนาจะไม่มีการกระตุ้นเรา

³⁷ Myron Weiner, "Political Participation : Crisis of the Political Process," in Crisis and Sequence in Political Development, ed. by Leonard Binder and Others (Princeton, N.J. : Princeton University Press, 1971), p. 167.

³⁸ เสน่ห์ นนทะโชติ, "การสื่อสารการเมืองกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในชุมชนชนบทไทย : ศึกษาเฉพาะกรณีบ้านวังคล้า อำเภอเสิงสาง จังหวัดนครราชสีมา," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต แผนกวิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524), หน้า 33.

ให้ประชาชนเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองเท่าในระบบที่ผู้นำมีความขัดแย้งกัน และอาจมีแนวโน้มที่จะจำกัดการมีส่วนร่วมทางการเมืองให้อยู่ในระดับต่ำด้วย เนื่องจากในระบบการเมืองที่มีความขัดแย้งหรือมีการแข่งขันกันสูง ทั้งผู้นำที่กำลังครอบอำนาจอยู่และผู้ที่ต้องการแบ่งอำนาจต่างก็พยายามหาฐานสนับสนุนจากประชาชนเพื่อใช้ต่อสู้กับอีกฝ่ายหนึ่ง

4. ปัจจัยทางด้านนโยบายของรัฐบาลที่มีผลต่อประชาชน เมื่อมีการขยายขอบเขตอำนาจหน้าที่ของรัฐบาลในด้านการออกกฎหมาย ควบคุม (regulative) และการดึงทรัพยากรและสรรรพ์กำลัง (extractive) ทำให้กลุ่มต่าง ๆ ในสังคมต้องเข้ามาสัมพันธ์กับรัฐบาล เช่น ในการเก็บภาษี การควบคุมกฎจราจร ถ้าจะมีการออกกฎหมายเพื่อผลประโยชน์ของคนบางกลุ่มก็จะมีกรรวมตัว เพื่อแสดงปฏิกิริยาต่อกฎเกณฑ์เหล่านั้นต่อรัฐบาล ประชาชนอาจรวมตัวกันเพื่อกดดันต่อรัฐบาลในเรื่องสวัสดิการทางสังคมที่จะได้รับ ทำให้กลุ่มต่าง ๆ ต้องเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องกับกิจกรรมทางการเมืองในที่สุด การที่รัฐบาลให้สิทธิและเสรีภาพในการรวมกลุ่มบุคคลต่าง ๆ ให้เข้าสู่กระบวนการทางการเมือง กล่าวคือ การมีส่วนร่วมทางการเมืองจะขยายตัวเมื่อรัฐเปิดโอกาส ดังนั้น ระดับการมีส่วนร่วมทางการเมืองในสังคมประชาธิปไตยจึงมักสูงกว่าในสังคมอำนาจนิยม

สรุปจากที่กล่าวมาทั้งหมด จะเห็นได้ว่ารูปแบบของการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองในลักษณะต่าง ๆ นั้น นิลิตนักศึกษาถือได้ว่าเป็นกลุ่มที่สามารถใช้ช่องทางในการเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองได้อย่างมีประสิทธิภาพ เนื่องจากการที่นิสิตนักศึกษาเป็นกลุ่มที่มีลักษณะเด่นคือ มีอุดมการณ์และความเป็นปณฺุญชน กระตุ้นให้นักศึกษาเข้าไปมีบทบาททางการเมืองอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง

สำหรับปัจจัยอื่น ๆ ที่สำคัญได้แก่ ปัจจัยทางด้านจิตวิทยา ซึ่งได้แก่ แรงจูงใจ โอกาส และทรัพยากร^{๓๑} ปัจจัยทั้ง ๓ ประการนี้มีความเกี่ยวพันซึ่งกันและกัน และจะส่งผลให้

^{๓๑} James David Barber, Citizen Politics (Chicago : Markham Publishing, 1972), p. 27.

นักศึกษาเข้าไปมีบทบาททางการเมืองมากกว่าประชาชนโดยทั่วไป กล่าวคือ

1. **แรงจูงใจ** จะเป็นสิ่งที่ชักจูงให้บุคคลสนใจที่จะเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง เช่น ความรู้สึกที่ว่า การเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองนั้นเป็นสิ่งพึงกระทำ เป็นพันธหน้าที่ของพลเมือง (civic obligation) และพลเมืองที่จะพึงกระทำ ความตระหนักในพันธหน้าที่ของพลเมืองนี้จะมีความสัมพันธ์กับระดับการศึกษาและอาชีพ⁴⁰ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการศึกษามีบทบาทในการพัฒนาความรู้สึกรับผิดชอบในการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองไม่ว่าการศึกษาจะเป็นระดับใดก็ตาม ระบบการศึกษาจะมีพลังในการหล่อหลอมทัศนคติที่เกี่ยวกับการเมือง ซึ่งเป็นแนวทางที่นำไปสู่สภาวะความเป็นพลเมืองดีของระบบนั้น⁴¹

แรงจูงใจอีกประการหนึ่งได้แก่ ความรู้สึกมีประสิทธิภาพทางการเมือง (political efficacy) ซึ่งเป็นความรู้สึกว่าตนเองเข้าใจและมีอิทธิพลต่อการเมือง การปกครอง เป็นความรู้สึกว่าตนจะได้รับประโยชน์จากการเมืองการปกครอง นอกจากนี้ความผูกพันและความสนใจทางการเมือง (political involvement) ก็มีความเกี่ยวข้องอย่างมากกับพฤติกรรมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของแต่ละบุคคล ผู้ที่มีความรู้สึกเกี่ยวข้องกับระบบการเมืองและมีความสนใจทางการเมือง มีแนวโน้มที่จะเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองมากกว่าผู้ที่ไม่สนใจความสนใจทางการเมืองอาจพิจารณาได้จากการติดตามข่าวสารทางการเมืองจากสื่อมวลชน การพูดคุยในประเด็นทางการเมือง การไปฟังการหาเสียงเลือกตั้ง ฯลฯ

2. **โอกาสและทรัพยากร** โอกาสที่จะมีส่วนร่วมทางการเมือง เป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่ง บุคคลอาจจะมีโอกาสหรืออุปสรรคแตกต่างกันมากมายในการจะเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง เช่น บทบัญญัติทางกฎหมาย อาชีพการงาน แม้กระทั่งอุปสรรคจากที่ตั้งหน่วยเลือกตั้ง เป็นต้น

⁴⁰V.O. Key, Public Opinion and American Democracy, (New York: Knopp, 1961), p. 184.

⁴¹Ibid., pp. 316-317.

ทรัพยากรที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองที่สำคัญ ได้แก่ ความรู้ ทักษะ และเงิน⁴² สิ่งเหล่านี้เป็นปัจจัยพื้นฐานที่จำเป็นสำหรับการมีส่วนร่วมทางการเมืองจากการศึกษา พบว่า พลเมืองที่มีระดับการศึกษาสูงจะมีอัตราการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองสูงกว่าผู้ที่มีการศึกษาต่ำ⁴³ และอัตราการมีส่วนร่วมทางการเมืองมีความสัมพันธ์ในทางบวกกับการศึกษาและอาชีพ⁴⁴ กล่าวคือ คนที่มีการศึกษาสูงจะเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองสูง และคนที่มีอาชีพที่ใช้วิชาชีพ (professional) มีรายได้ดียิ่งเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองมากเช่นกัน หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งชนชั้นทางสังคม (social class) มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมทางการเมือง เนื่องจากความแตกต่างทางด้านการมีเวลาว่างจากการทำงาน มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจ มีความรู้สึกพลัดพรากจากสิ่งที่พึงได้รับทางการเมือง มีความสามารถในการมองเห็น และเข้าใจในนโยบายได้ชัดเจน มองเห็นผลประโยชน์ของตนและกลุ่มตน ความเป็นสมาชิกภาพของกลุ่มและองค์การ ตลอดจนมีความพึงพอใจในชีวิตและโอกาสที่จะเขียนชั้นทางสังคม⁴⁵

⁴² พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว, "กรอบการมองพฤติกรรมการเมือง," หน้า 99.

⁴³ Herbert McClosky, "Political Participation," International Encyclopedia of the Social Sciences, 12 (1968), pp. 252-264; Gabriel A. Almond and Sidney Verba, The Civic Culture : Political Attitudes and Democracy in Five Nations (Boston : Little Brown, 1966); Norman Nie, Powell G. Bringham, Jr., and Kenneth Prewitt, "Social Structure and Political Participation : Development Relationship, Part I and II," American Political Science Review Vol. 63 No. 3 (1970), pp. 361-378.

⁴⁴ Nie and Verba, "Political Participation," The Handbook of Political Science : Non-Government Politics, pp. 41-45.

⁴⁵ Robert E. Lane, Political Life (Glencoe : Free Press, 1965), p. 174.

รายได้ก็มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมทางการเมือง ผู้ที่มีรายได้มากกว่าจะเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองมากกว่าผู้ที่มีรายได้น้อย⁴⁶ ทั้งนี้เนื่องจากความแตกต่างของรายได้มีความเกี่ยวข้องกับความแตกต่างของสถานะทางเศรษฐกิจ สังคม และทัศนคติ กล่าวคือ ผู้ที่มีความมั่งคั่งมากกว่ามักจะมียุทธศาสตร์การศึกษาสูงกว่า ปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มเศรษฐกิจและการเมืองต่าง ๆ มากกว่า จึงทำให้มีการพัฒนาทัศนคติและความเชื่อต่าง ๆ ของตนที่เอื้อต่อการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองมากกว่า

ทักษะก็เป็นปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่ง ทักษะในที่นี้หมายถึงการรับรู้และเข้าใจระบบการเมืองและประเด็นทางการเมืองที่เกิดขึ้นได้อย่างดี อาชีพการงานก็มีส่วนส่งเสริมให้เกิดประสบการณ์และทักษะทางการเมืองเพิ่มขึ้นได้ ประสบการณ์ด้านการศึกษาของบุคคลและประสบการณ์จากการทำงาน จะทำให้คนมีทักษะทั้งในด้านส่วนตัว สังคมและสติปัญญา อันจะอำนวยความสะดวกต่อกิจกรรมทางการเมืองที่บุคคลนั้นปรารถนาจะทำ รวมทั้งการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง

จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่านิสิตนักศึกษาเป็นกลุ่มที่มีความได้เปรียบในประเด็นต่าง ๆ ที่กล่าวมา จากการที่นิสิตนักศึกษาไม่ต้องรับภาระเรื่องปากท้องในการดำรงชีพ ทำให้มีเวลาพอในการติดตามความเคลื่อนไหวทางการเมือง การเข้าไปมีบทบาททางการเมืองและการเข้าไปมีบทบาททางการเมืองของนิสิตนักศึกษา อาจมีรูปแบบที่แตกต่างกันไปในแต่ละช่วงขึ้นอยู่กับสถานแวดล้อมทางการเมืองที่เอื้ออำนวย การเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองของนิสิตนักศึกษามักจะทำเพื่อประโยชน์ของส่วนร่วมไม่ได้คำนึงถึงประโยชน์เฉพาะกลุ่มคนเท่านั้น อันจะเป็นผลดีต่อการพัฒนาประชาธิปไตย (democratic development) ในระบบการเมืองต่อไป

⁴⁶Lester W. Milbrath, Political Participation : Why and How People Get Involved in Politics, p. 98.

กระบวนการอบรมและการเรียนรู้ทางการเมือง (political socialization)

การอบรมและการเรียนรู้ทางการเมืองเป็นกระบวนการอบรมกลุ่มเกล้าให้สมาชิกของสังคมเรียนรู้วัฒนธรรมทางการเมืองและโครงสร้างทางการเมืองจากตัวการ (agents) ของสังคมที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอยู่ทั้งทางตรงและทางอ้อมในทุกชั้นตอนของชีวิต ซึ่งจะมีผลก่อให้เกิดแบบฉบับของทัศนคติ ความคิดเห็น ค่านิยม และความรู้สึกในทางใดทางหนึ่งต่อระบบการเมืองที่ตนเกี่ยวข้องอยู่ ตัวการที่ให้การอบรมและการเรียนรู้ทางการเมืองอาจแบ่งออกได้เป็นหลายประเภท เช่น ตัวการที่เป็นบุคคลที่มีการติดต่อสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดกับผู้รับ ได้แก่ พ่อแม่และสมาชิกของกลุ่มซึ่งอยู่ในระดับเดียวกัน และตัวการที่เป็นสถาบัน ได้แก่ โรงเรียนหรือสถาบันการศึกษาอื่น ๆ สถาบันกองทัพ พรรคการเมือง กลุ่มผลประโยชน์ และสถาบันครอบครัว เป็นต้น⁴⁷ หรืออาจแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ

ก. กลุ่มปฐมภูมิ (primary groups) ได้แก่ครอบครัว มนุษย์เริ่มได้การถ่ายทอดวัฒนธรรมจากครอบครัวเป็นหน่วยแรกสุด ในด้านวัฒนธรรมทางการเมืองก็เช่นเดียวกัน ครอบครัวเป็นตัววางรูปแบบวัฒนธรรมทางการเมืองทั้งทางตรงและทางอ้อม การหล่อหลอมวัฒนธรรมทางการเมืองของครอบครัวเริ่มตั้งแต่ความสัมพันธ์ของพ่อแม่ผู้ปกครองกับลูก ๆ อยู่ในลักษณะใด เป็นไปในลักษณะส่งเสริมให้ลูกมีความกล้าที่จะแสดงออกซึ่งความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ หรือเปิดโอกาสให้ลูกมีส่วนร่วมในการตัดสินใจหรือแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับกิจกรรมต่าง ๆ ของครอบครัวมากน้อยเพียงใด หรือเป็นไปในลักษณะตรงกันข้าม สิ่งเหล่านี้จะมีส่วนกำหนดบุคลิกภาพขั้นพื้นฐานของบุคคล

ข. กลุ่มทุติยภูมิ (secondary groups) ได้แก่สถาบันต่าง ๆ เช่น โรงเรียน กลุ่มเพื่อน กลุ่มอาชีพ สื่อมวลชน และการติดต่อทางการเมืองโดยตรง เป็นต้น

1) โรงเรียนหรือสถาบันการศึกษาเป็นแหล่งฝึกฝนอบรมให้บุคคลมีความรอบรู้ในเรื่องต่าง ๆ ที่จำเป็นของสังคม เป็นต้นว่า ความรู้เกี่ยวกับการเมืองการปกครองของ

⁴⁷Manheim, The Politics Within : A Primer in Political Attitudes and Behavior, pp. 52-68.

ประเทศซึ่งจะทำให้บุคคลรู้จักสิทธิและหน้าที่พื้นฐานของพลเมืองในแต่ละระบบการเมือง และเป็นสถานที่กระตุ้นให้บุคคลสนใจและปฏิบัติเกี่ยวกับสิทธิและหน้าที่พื้นฐานของพลเมือง นอกจากนี้ สถาบันการศึกษายังเป็นแหล่งผลิตผู้เชี่ยวชาญเฉพาะอย่างที่เป็นต่อสภาพสังคมของแต่ละประเทศ สถาบันการศึกษาจึงมีอิทธิพลอยู่มากในหลายด้านของชีวิต ซึ่งที่บุคคลได้รับจากสถาบันการศึกษาย่อมมีผลต่อพฤติกรรมของเขา

2) กลุ่มเพื่อน (peer groups) เป็นกลุ่มคนที่มีสถานภาพใกล้เคียงกัน และมีความใกล้ชิดกัน ย่อมทำให้บุคคลยอมรับนับถือความคิดเห็นซึ่งกันและกัน รวมถึงเรียนรู้บุคลิกภาพระหว่างสมาชิกด้วยกัน อันจะก่อให้เกิดแรงจูงใจหรือผลักดันที่มีอิทธิพลต่อการเมืองได้

3) กลุ่มอาชีพ (occupation or professional groups) เป็นกลุ่มอาชีพการงานและองค์การที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ การที่คนเข้าเป็นสมาชิกของหน่วยงานไม่ว่าจะเป็นของเอกชนหรือรัฐบาลก็ตาม เป็นระยะเวลาอันพอสมควรจะทำให้บุคคลนั้นมีความรู้สึกผูกพันกับหน่วยงานหรือองค์การนั้น รวมทั้งยอมรับสภาพความเป็นอยู่หรือระเบียบแบบแผนและกฎเกณฑ์ของอาชีพหรือขององค์การนั้น ดังนั้นสภาพแวดล้อม ระเบียบปฏิบัติหรือลักษณะของงานในกลุ่มอาชีพหรือองค์การจะมีอิทธิพลอย่างมากในการที่จะหล่อหลอมถ่ายทอดบุคลิกภาพ ความเชื่อและทัศนคติอันก่อให้เกิดวัฒนธรรมทางการเมืองแบบใดแบบหนึ่งได้

4) สื่อมวลชน มีส่วนสำคัญในการถ่ายทอดวัฒนธรรมทางการเมือง การเสนอข่าวสารหรือการให้ความรู้เกี่ยวกับเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในโลกมีส่วนในการถ่ายทอดทัศนคติ ค่านิยมใหม่ ๆ สื่อมวลชนเป็นตัวนำค่านิยมต่าง ๆ ที่สังคมยอมรับไปสร้างความรู้สึกรวมถึงทัศนคติที่มีอิทธิพลต่อความเชื่อทางการเมือง

5) การติดต่อทางการเมืองโดยตรง ทัศนคติทางการเมืองของประชาชนสามารถปลูกฝังให้เกิดขึ้นได้อีกทางหนึ่ง โดยการติดต่อทางการเมืองโดยตรงได้แก่ การมีพรรคการเมือง และการใช้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในทางการเมืองทุกระดับไม่ว่าระดับท้องถิ่นหรือระดับชาติ

จากตัวการ (agents) ที่ให้การอบรมและการเรียนรู้ทางการเมืองดังกล่าว Pye ได้อธิบายถึงขั้นตอนต่าง ๆ ของการอบรมและการเรียนรู้ทางการเมืองไว้ว่ามี 4 ขั้น⁴⁸ คือ

ขั้นที่ 1 เป็นขั้นมูลฐานที่เด็กจะได้รับการฝึกฝนให้เป็นสมาชิกของสังคม กล่าวคือเด็กจะได้เรียนรู้ทัศนคติ ค่านิยม ความรู้ทั่วไป และความสัมพันธ์ของบุคคลที่มีต่อบทบาทต่าง ๆ รวมถึงสิ่งต่าง ๆ ที่คนในสังคมนั้นจำเป็นต้องเรียนรู้

ขั้นที่ 2 เป็นขั้นที่ประสบการณ์มีอิทธิพลต่อจิตใจสำนึก และเป็นตัวกำหนดบุคลิกภาพขั้นมูลฐานของบุคคลนั้น ในขั้นนี้บุคคลจะมีความสำนึกว่าตัวเป็นส่วนหนึ่งของสังคมมีความรู้ความเข้าใจสิ่งต่าง ๆ ได้มากขึ้น

ขั้นที่ 3 เป็นขั้นที่บุคคลได้รับการเรียนรู้ทางการเมือง เริ่มมีความรู้สึกถึงโลกการเมืองรอบตัวเอง มีทัศนคติและเข้าใจเหตุการณ์ทางการเมืองต่าง ๆ

ขั้นที่ 4 เป็นขั้นสุดท้ายที่บุคคลผ่านจากการเป็นสมาชิกทางการเมืองที่ไม่ร่วมกิจกรรมมาเป็นผู้ที่เข้าร่วมมีบทบาททางการเมืองโดยตรง ขั้นนี้เรียกว่า กระบวนการเลือกสรรทางการเมือง (political recruitment process) เป็นขั้นที่คนคนนั้นจะมีความเข้าใจทางการเมืองลึกซึ้งและจะมีทัศนคติทางการเมืองชัดเจนและถาวรมากกว่าเดิม

Dennis ได้จำแนกการเรียนรู้ของบุคคลออกเป็น 2 ระยะ⁴⁹ ด้วยกัน

1. การอบรมขัดเกลาทางสังคมขั้นปฐมภูมิ (primary socialization) เป็นระยะแรกที่เด็กเริ่มรู้ความ เด็กจะได้รับการถ่ายทอดความรู้ บุคลิกภาพ และวัฒนธรรมจากพ่อแม่หรือผู้ปกครองภายในครอบครัว

⁴⁸Lucian W. Pye, Politics, Personality and National Building: Burma's Search for Identity (New Haven & London : Yale University Press, 1962), pp. 45-46. ใน กมล สมวิเชียร, "วัฒนธรรมการเมืองไทยกับการพัฒนาทางการเมือง," วรรณไวทยาการ (กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2514), หน้า 39.

⁴⁹Jack Dennis (ed.), Socialization to Politics (London : John Wiley and Sons Ltd., 1973), p. 293.

2. การอบรมขัดเกลาทางสังคมขั้นทุติยภูมิ (secondary socialization) เป็นระยะที่บุคคลเริ่มเรียนรู้ถึงสิ่งต่าง ๆ ของสังคมภายนอกครอบครัว ได้แก่การเรียนรู้จากสถาบันต่าง ๆ เช่น สถาบันการศึกษา เพื่อนฝูงและจากประสบการณ์ของตนเอง เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม กระบวนการอบรมและการเรียนรู้ทางการเมืองจะมีการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพของเหตุการณ์ในแต่ละขั้นตอน Wirt⁵⁰ ได้สรุปลักษณะการพัฒนาของกระบวนการอบรมและการเรียนรู้ทางการเมืองจากวัยเด็กไปสู่ความเป็นผู้ใหญ่ออกเป็นหลายระดับ กล่าวคือในระดับมูลฐานของการเรียนรู้ เด็กจะเรียนรู้ในด้านความรู้สึกผูกพัน การให้ความเชื่อถือ ความจงรักภักดีต่อบ้านเกิดเมืองนอน และเรียนรู้ว่าตนเป็นสมาชิกของชาติใด ใครคือพวก และใครมิใช่พวก การเรียนรู้ในระดับต่อมาจะเป็นการพัฒนาในด้านทัศนคติ ความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับสถาบันทางการเมือง และการดำเนินการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเมือง ในระดับที่สูงขึ้นมาอีก เด็กจะเริ่มมีทัศนคติเกี่ยวกับการเมืองโดยตรง กล่าวคือ อาจจะไปมีบทบาททางการเมืองด้วยตนเอง เช่น รับสมัครเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทน เป็นต้น และในระดับสูงสุด คนคนนั้นจะมีการพัฒนาทางด้านทัศนคติและความรู้เกี่ยวกับนโยบายต่าง ๆ ที่ออกมาจากระบบการเมืองนั้น เช่นการออกกฎหมาย เป็นต้น

ขั้นตอนต่าง ๆ ของกระบวนการอบรมและการเรียนรู้ทางการเมืองย่อมมีอิทธิพลต่อค่านิยม ทัศนคติ และความรู้สึกในทางใดทางหนึ่งต่อระบบการเมืองของบุคคล บางครั้งการอบรมในระดับครอบครัวอาจจะมีอิทธิพลมากกว่าระดับเพื่อนฝูงและสถาบันการศึกษา เช่น โรงเรียนและมหาวิทยาลัย แต่บางครั้งการอบรมในระดับปลายโดยสถาบันทางการเมืองต่าง ๆ จะมีอิทธิพลมากกว่า แต่มีบ่อยครั้งที่ทัศนคติและค่านิยมในการเรียนรู้ในขั้นตอนต่าง ๆ ขัดกัน อย่างเห็นได้ชัด เนื่องจากได้รับอิทธิพลของสภาพแวดล้อมที่ไม่เคยประสบมาก่อนบ้าง เกิดจากการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของเหตุการณ์ทางการเมืองทั้งภายในประเทศและนอกประเทศ บ้าง จะทำให้บุคคลไม่แน่ใจในบุคลิกลักษณะของตนซึ่งจะปรากฏผลให้เห็นในวัฒนธรรมทาง

⁵⁰Frederick M. Wirt, Introductory Problems in Political Research (Englewood Cliffs : Frenctice-Hall, Inc., 1970), p. 31.

การเมือง ระดับชาติ บางทีผลของการอบรมกล่อมเกล่าในบางครั้งอาจจะเป็นไปในลักษณะ ผิวเฟิน เช่น ประเทศเยอรมันนี้ ภายหลังจากสงครามโลกครั้งที่ 2 ได้พยายามเปลี่ยนแปลงวิธีการ อบรมกล่อมเกล่าแบบดั้งเดิม ซึ่งพอมิอำนาจเด็ดขาดมาเป็นแบบประชาธิปไตย และพยายามสอน วิธีการปกครองแบบประชาธิปไตยให้แก่นักเรียนในโรงเรียนและมหาวิทยาลัย แต่ก็ปรากฏว่า เด็กเรียนรู้โครงสร้างรัฐบาลแต่เพียงผิวเฟิน เพราะพื้นฐานดั้งเดิมของประเทศเยอรมันมีลักษณะ ที่ขัดกับประชาธิปไตย การสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองแบบใหม่จึงเป็นไปได้ยาก⁵¹

ดังนั้น กระบวนการอบรมและการเรียนรู้ทางการเมืองจึงเป็นกระบวนการเรียนรู้ ที่ต่อเนื่องจากหลายระดับหลายตัวการ เริ่มตั้งแต่ระยะแรกเริ่มของชีวิตในครอบครัวต่อเนื่องมา ในสถาบันทางสังคมต่าง ๆ เช่น สถาบันศาสนา โรงเรียน กลุ่มอาชีพ สมาคมอาสาสมัคร สื่อมวลชน พรรคการเมือง หรือสถาบันต่าง ๆ ของรัฐบาล เป็นต้น⁵² ส่วนที่ว่าระดับใด ตัว การใดจะมีอิทธิพลมากกว่ากัน ต้องแล้วแต่ความเป็นมาของชาติหรือเผ่าชนนั้น ความยาวนาน ของระบบและค่านิยมที่ใช้กันมา ความต่อเนื่องหรือขาดตอนของความเป็นชาติ ประสิทธิภาพของ ระบบการศึกษา สภาพภูมิศาสตร์และการติดต่อสื่อสารภายในชาติ ระบบครอบครัว โรงเรียน และการอบรมบุตร รวมทั้งอิทธิพลภายนอกที่มีผลต่อสังคมนั้น ๆ ด้วย⁵³

⁵¹Sidney Verba, "Germany : The Remarking of Political Culture," in Lucian Pye and Sidney Verba, eds, Political Culture and Political Development (Princeton : Princeton University Press, 1965), pp. 130-170.

⁵²Victor Wiseman, Politics in Everyday Life (Oxford; Basil Blackwell, 1966), p. 64.

⁵³กมล สมวิเชียร, "วัฒนธรรมการเมืองไทยกับการพัฒนาทางการเมืองไทย," วรรณไวทยากร : รัฐศาสตร์ (พระนคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2514), หน้า 42.

กระบวนการอบรมและการเรียนรู้ทางการเมืองในทุกขั้นตอนของชีวิต มีความสำคัญ และมีอิทธิพลต่อกระบวนการถ่ายทอดและปลูกฝังทัศนคติ ความเชื่อและค่านิยมทางการเมืองแบบใดแบบหนึ่ง การที่บุคคลจะมีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบใดนั้น ขึ้นอยู่กับกระบวนการอบรมและการเรียนรู้ทางการเมืองทั้ง 4 ขั้นตอนดังกล่าวแล้ว ซึ่งในแต่ละขั้นจะมีตัวการที่คอยปลูกฝังค่านิยมให้ และเตรียมบุคคลไว้สำหรับขั้นต่อ ๆ ไป เพื่อให้ต่อเนื่องกันไปไม่ขาดสาย

การศึกษาทัศนคติทางการเมือง

การเลือกศึกษาทัศนคติทางการเมืองของนักศึกษา เนื่องจากว่าทัศนคติเป็นผลลัพธ์ส่วนหนึ่งของกระบวนการกลมกลืนทางการเมือง การศึกษาทัศนคติทางการเมืองของนักศึกษา จึงทำให้เรามีความรู้เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างทัศนคติทางการเมือง และวัฒนธรรมทางการเมือง ว่ามีลักษณะเช่นใด นอกจากนี้ทัศนคติยังเป็นตัวชี้พฤติกรรม กล่าวคือเมื่อบุคคลมีทัศนคติทางการเมืองแบบใดแบบหนึ่ง ก็ย่อมมีแนวโน้มที่จะแสดงออกซึ่งพฤติกรรมทางการเมืองที่สอดคล้องกันเป็นส่วนใหญ่ ดังนั้นการศึกษาศึกษาทัศนคติทางการเมือง จะช่วยทำให้เราสามารถคาดการณ์ หรือ เข้าใจพฤติกรรมทางการเมืองของนักศึกษาได้

ทัศนคติตามความเห็นของ Gordon Allport มี 5 ลักษณะคือ⁵⁴

1. เป็นภาวะทางจิตใจที่สื่อออกได้ทางพฤติกรรม เช่น ชอบหรือเกลียด
2. เป็นความพร้อมที่จะตอบสนอง กล่าวคือเมื่อมีทัศนคติที่ดีหรือไม่ดีต่อสิ่งใดก็ตาม ก็พร้อมที่จะตอบสนองต่อสิ่งนั้นตามทัศนคติที่เกิดขึ้น
3. เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเป็นกลุ่มก้อน และมีลำดับก่อนหลัง กล่าวคือเมื่อเกิดทัศนคติต่อสิ่งใด ก็จะเกิดขึ้นสืบเนื่องกัน และจะติดตามมาด้วยพฤติกรรมที่มีความสัมพันธ์กัน เช่น เสียใจแล้วจึงร้องไห้

⁵⁴Gordon W. Allport, "Attitudes," in Handbook of Social Psychology ed. C. Murchison (Worcester : Clerk University Press, 1935), pp. 798-884.

4. เป็นผลมาจากประสบการณ์
5. ทักษะที่มีอิทธิพลอย่างสำคัญต่อพฤติกรรมที่แสดงออกตามมา

Milton Rokeach ได้ให้นิยามของทัศนคติ ว่าหมายถึง การจัดระเบียบกลุ่มความเชื่อหลายความเชื่อเกี่ยวกับวัตถุ หรือสถานการณ์เฉพาะอย่างใดอย่างหนึ่ง ผลรวมของความเชื่อนี้จะเป็นตัวกำหนดแนวโน้มของบุคคล ในการที่จะมีปฏิกิริยาตอบสนองในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง⁵⁵

ธงชัย วงศ์ชัยสุวรรณ ให้นิยามของทัศนคติทางการเมืองในความหมายของวัฒนธรรมทางการเมือง กล่าวคือ ทัศนคติทางการเมือง คือ ความรู้สึกชอบหรือไม่ชอบ (affection) และการประเมินค่า (evaluation) ที่มีต่อวัตถุทางการเมือง (อันได้แก่ ระบบการเมือง โครงสร้าง สถาบัน บทบาท นโยบาย และสัญลักษณ์ทางการเมือง รวมตลอดทั้งตัวของเขาเอง)⁵⁶

นอกจากนั้น ทัศนคดียังมีความเกี่ยวพันกับบุคลิกภาพ โดยมีทัศนคติของบุคคลนั้น เป็นส่วนหนึ่งของระบบบุคลิกภาพ⁵⁷ (personality system) ดังนั้น ทัศนคติอย่างใดอย่างหนึ่ง

---

⁵⁵Milton Rokeach, The Nature of Human Values (New York : The Free Press, 1973), pp. 5-19 และ Milton Rokeach, Belief, Attitudes and Values (San Francisco : Jossey - Bass Publishing Co. Inc., 1972) p. 112.

⁵⁶ธงชัย วงศ์ชัยสุวรรณ, ทัศนคติทางการเมืองของนักศึกษา : การศึกษาเชิงประจักษ์ ในกระบวนการสังคมประจักษ์การเมือง (เอกสารวิจัยหมายเลข 18 : สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2526), หน้า 22.

⁵⁷Stanley A. Renshon, "The Role of Personality Development in Political Socialization," in David C. Schwarts and Sandra K. Schwarts (eds.) New Directions in Political Socialization (New York : The Free Press, 1975), pp. 69-73.

อาจจะสะท้อนให้เห็นถึงบุคลิกภาพจำนวนหนึ่งที่อยู่เบื้องหลัง^{๕๘}

กล่าวโดยสรุป การที่เราศึกษาทัศนคติทางการเมืองของนักศึกษาขึ้น เนื่องจากว่า ความเชื่อและทัศนคติของนักศึกษาได้รับอิทธิพลจากกระบวนการกล่อมเกลາทางการเมือง เมื่อ นักศึกษามีความเชื่อและทัศนคติในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง ก็จะส่งผลให้นักศึกษานั้น ๆ มีบุคลิกภาพ หรือลักษณะของพฤติกรรมไปในแนวทางที่สอดคล้องกัน

ขบวนการนักศึกษาและการแยกประเภทของนักศึกษา

P.G. Altbach ให้คำนิยามของขบวนการนักศึกษาว่า เป็นการรวมกลุ่มของนักศึกษา ที่มีแรงดลใจจากจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้ตามลัทธิทางอุดมการณ์ที่เฉพาะเจาะจง โดยปกติจะมีลักษณะ ทางการเมือง (แต่ไม่จำเป็นเสมอไป) และการผสมผสานระหว่างการตอบโต้ทางอารมณ์กับการวินิจฉัยทางพุทธิปัญญา^{๕๙}

ชัยชนะ อิงควัตร เสนอว่า ขบวนการนักศึกษาเป็นการรวมตัวของนักศึกษาโดยเปิดเผยไม่ว่าจะมีการจัดองค์กรหรือไม่ก็ตามเพื่อแสวงหาโอกาส ร่วมกันในการต่อต้านหรือสนับสนุน สถานการณ์หรือนโยบายของรัฐบาล^{๖๐}

^{๕๘}J.B. Bamheim, The Political Within : A Primer in Political Attitudes and Behavior (Engle Wood Cliff, N.J. : Prentice Hall, Inc., 1975), pp. 26-27.

^{๕๙}P.G. Altbach, "Students and Politics," Comparative Education Review Vol. 10 (June 1961), p. 180.

^{๖๐}Chaichana Ingavata, op.cit., footnote 9, p. 132.

ตามคำนิยามข้างต้น เราอาจจัดขบวนการนักศึกษาว่าเป็นขบวนการทางสังคมประเภทหนึ่งตามทัศนะของ Hans Tock ซึ่งได้สรุปถึงปัจจัย 5 ประการของขบวนการทางสังคมไว้ดังนี้คือ⁶¹

1. เป็นกลุ่มขนาดใหญ่ ที่มีการรวมตัวกันเป็นระยะเวลาที่ยาวนานพอสมควร
2. เกิดขึ้นเองตามอิสระ (spontaneously)
3. มีจุดประสงค์ หรือกิจกรรมที่ชัดเจน
4. ตั้งจุดมุ่งหมายในการแก้ไข หนุนเสริม โคนล้ม หรือสร้างอิทธิพลต่อระเบียบของสังคม
5. มีความพยายามรับรู้ร่วมในการแก้ไขปัญหาซึ่งคนจำนวนมากมีความรู้สึกร่วมกัน

แต่นักวิชาการบางคนก็เห็นว่า การเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองของนักศึกษานั้น มีลักษณะเป็นปรากฏการณ์ (anomic) เช่น การประท้วง และการจลาจล เป็นต้น ซึ่งมีลักษณะของการแสดงออกของความรู้สึกทางอารมณ์สูงมากกว่ามีส่วนร่วมในลักษณะที่เป็นทางการเมืองและเป็นสถาบัน⁶²

อย่างไรก็ตาม ขบวนการนักศึกษาไม่ว่าจะอยู่ในที่ใดก็ตาม แต่มีส่วนร่วมอยู่อย่างหนึ่งคือ ขบวนการนักศึกษาและจะแสดงถึงการปฏิเสธโครงสร้างทางการเมืองและสังคมที่อนุรักษ์ไม่ว่าจะเป็นระบบทุนนิยม สังคมนิยม ประชาธิปไตยโดยรัฐสภาหรือเผด็จการก็ตาม⁶³

⁶¹Hans Tock, The Social Psychology of Social Movement (New York : Bobbs Merrill; 1985), p. 5.

⁶²ธงชัย วงศ์ชัยสุวรรณ, ทัศนคติทางการเมืองของนักศึกษา, หน้า 22.

⁶³Otto Klineberg et al., Students, Values and Politics : A Cross Cultural Comparison (New York : The Free Press, 1979), p. 17.

นอกจากส่วนร่วมต่าง ๆ ดังกล่าวมาแล้ว ขบวนการนักศึกษายังมีความแตกต่างในประเด็นต่าง ๆ จนเราไม่สามารถตีขลุมได้ว่า นักศึกษาเป็นกลุ่มที่มีลักษณะเหมือนกันทั้งหมด (homogenous groups)

Keniston ได้แบ่งขบวนการนักศึกษาออกเป็น 2 กลุ่ม ตามแบบแผนของพฤติกรรม ได้แก่⁶⁴

- กลุ่ม activist (นักเคลื่อนไหว หรือนักกิจกรรม) พวกนี้มีจุดมุ่งหมายที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในแบบแผนของชีวิตทางสังคมเศรษฐกิจ โดยการใช้วิธีการทางการเมืองเพื่อบรรลุเป้าหมายนั้น โดยปฏิเสธเป้าหมายทางวัฒนธรรม และวิธีการบรรลุจุดมุ่งหมายด้วยการเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของสถาบัน สรุปคือ กลุ่มนี้เห็นด้วยกับกรณีปฏิวัติสังคม พวก activist มีแนวโน้มจะดำรงสืบเนื่องอุดมการณ์ทางการเมืองแบบรุนแรงนี้มาจากพ่อแม่

- กลุ่ม culturally alienated (แปลกแยกทางวัฒนธรรม) ซึ่งเป็นขบวนการที่เน้นแสวงหาภายใน พยายามที่จะค้นหาพัฒนาโลกภายในของตนในด้านสุนทรียศาสตร์ และประสบการณ์ส่วนตัว ดังนั้น จึงยอมรับเป้าหมายที่ขอบรรรมต่าง ๆ ของสังคม แต่ขณะเดียวกันก็ปฏิเสธการเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของสถาบันเก่าในการบรรลุเป้าหมาย เช่นเดียวกัน กลุ่มนี้เน้นวิธีการปฏิรูป หรือเปลี่ยนแปลงอย่างค่อยเป็นค่อยไปในการเปลี่ยนแปลงสังคม

⁶⁴K. Keniston, "The Sources of Student Dissent," Journal of Social Issues, 23 (3) (1967), pp. 108-137.

Block, Hann และ Smith⁶⁵ ได้เสนอแนวทางการจำแนกประเภทของนักศึกษา โดยละเอียดยิ่งขึ้น เขาเสนอให้ดูจากตัวแปร 2 ตัวคือระดับของการเกี่ยวข้อ (degree of involvement) ทางการเมืองและสังคมและดูจากการยอมรับหรือปฏิเสธคุณค่า ประเพณี และอำนาจในสังคมของนักศึกษาว่ามีลักษณะอย่างไร

จากตัวแปร 2 ตัวนี้ Block และคณะได้จำแนกกลุ่มนักศึกษาออกเป็น 6 กลุ่ม ดังต่อไปนี้

1. พวกเมินเฉยต่อการเมือง (political apathetic youth) เป็นพวกที่ไม่มีความสนใจต่อการเมือง ยอมรับสภาพสังคมที่เป็นอยู่ พยายามใช้ชีวิตอยู่โดยหลีกเลี่ยงความขัดแย้งทางการเมืองและสังคม สนใจแต่กับสภาพที่ตนเองต้องเผชิญโดยส่วนตัว เรื่องของอาชีพความสำเร็จในการทำงาน ชีวิตครอบครัว และความมั่นคงในชีวิตการทำงาน

---

⁶⁵B.M. Smith, N. Hann and J.H. Block. "Social Psychological aspects of Student Activism," Youth and Society 1(3) (March 1970) pp. 262-268.

และ J.H. Block., N. Hann., and B.M. Smith, "Activism and Apathy in Comtemporary Youth," in College and Student : Selection Readings in the Social Psychology of Higher Education, ed., K. Feldman (New York : Pergamon Press, 1972), pp. 393-48.

และดูประกอบ คุปรัตน์, "นิสิตนักศึกษาและการเมือง" ใน พรชูลี อาชวบำรุง, บรรณาธิการ, นิสิตนักศึกษาไทย : หลักการ แนวปฏิบัติและนโยบาย (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ โอเดียนสโตร์, 2525), หน้า 158-183.

สำหรับกรณีของไทย มีผู้แบ่งในทำนองเดียวกันเช่นนี้ โปรตดู ไผโรจน์ อรุณมงคลผล, "วิพากษ์การศึกษาในมหาวิทยาลัย" ปาจารย์สาร, ปีที่ 12 ฉบับที่ 4 (กันยายน-ตุลาคม 2528), หน้า 20-21.

2. พวกแปลกแยก (alienated youth) คือ พวกปฏิเสธคุณค่าในสังคม ต่อต้าน หรือไม่เห็นด้วยกับอำนาจของสถาบันที่มีอยู่ในสังคม พวกนี้มิใช่เจื้อยชาต่อการเมืองเฉย ๆ แต่มีลักษณะปฏิเสธด้วย

3. พวกเน้นแบบแผนเดิม (conventionalist) พวกนี้ตระหนักและยอมรับในคุณค่าพื้นฐานของสังคม ด้วยการรักษาคุณค่าและสถาบัน ตลอดจนปทัสถานของสังคมเอาไว้ ถึงแม้จะมีกิจกรรมทางการเมือง แต่ส่วนใหญ่จะสนับสนุนและส่งเสริมพรรคการเมืองและผู้สมัครในกลุ่มอนุรักษ์

4. นักเคลื่อนไหว (activists) หรือนักกิจกรรม พวกนี้ปฏิเสธคุณค่าสำคัญ ๆ ที่มีอยู่ในสังคม และเข้าร่วมรณรงค์เคลื่อนไหวด้วยวิธีต่าง ๆ เพื่อเปลี่ยนแปลงสังคมไปในทิศทางที่ต้องการ

5. พวกสร้างสรรค์ (constructionists) พวกนี้มีความสนใจปัญหาบ้านเมือง แต่เมื่อไม่พอใจ หรือเห็นปัญหาของสังคม แทนที่จะรวบรวมกำลังกับต่อต้าน พวกนี้จะใช้เวลาส่วนใหญ่ไปในกิจกรรมประเภทอาสาสมัครโดยไม่ใช้ความรุนแรง หวังเปลี่ยนแปลงสังคมจากภายใน

6. พวกต่อต้านสังคม (anti-socialist youth) พวกนี้เป็นผลผลิตจากความบกพร่องของสังคม มีความสนใจในกิจกรรมของบ้านเมืองอยู่ในระดับที่น้อยมาก แต่ประท้วงความอยุติธรรมของสังคมที่ตนต้องประสบ ด้วยวิธีการก่อปัญหาให้เกิดทางสังคม ซึ่งปัญหาที่เกิดขึ้นปัญหามีอยู่มากมาย เช่น การประท้วงการก่ออาชญากรรม เป็นต้น

ข้อเขียนทางทฤษฎีเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวของนักศึกษา

มีงานเขียนจำนวนมากที่พยายามจะอธิบาย และใช้กรอบความคิดทางทฤษฎีหลาย ๆ แบบเพื่อใช้ในการศึกษาขบวนการนักศึกษา บางคนจะเน้นที่ระบบของการศึกษา บางคนมองที่ปัจจัยทางด้านสังคมและจิตวิทยา บ้างก็เน้นที่กระบวนการทางสังคมประกิต เช่น วิธีการเลี้ยงดูเด็ก และประสบการณ์ในวัยเรียน บ้างก็มองในเชิงมหภาคโดยเน้นที่สถาบันทางสังคมและการเมือง ว่าเป็นปัจจัยหลักในการก่อให้เกิดการเคลื่อนไหวของนักศึกษา

ในส่วนนี้ จะเป็นการสำรวจข้อเขียนทางวิชาการจำนวนหนึ่ง ที่พยายามจะอธิบายถึงปรากฏการณ์การเคลื่อนไหวในการแสดงออกถึงข้อเรียกร้องและการต่อต้านประท้วงต่าง ๆ ของนักศึกษา เพื่อที่จะดูว่ามีการใช้แนววิเคราะห์ โดยเน้นทฤษฎีอะไรบ้าง ในการตีความพฤติกรรมของนักศึกษา และแนวความคิดเหล่านี้ มีความสอดคล้องแตกต่างกันประการใด มีจุดดีและจุดอ่อนตรงไหน เพื่อที่เราจะได้ประมวลขึ้นมาใช้วิเคราะห์ขบวนการขององค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยรามคำแหง ต่อไป

1. แนววิเคราะห์ที่เน้นจิตวิทยา

แนวทางหนึ่งในการอธิบายถึงพฤติกรรมการประท้วง ต่อต้านสังคมของนักศึกษา ก็คือ แนวทางการใช้จิตวิทยา โดยเฉพาะจิตวิเคราะห์ ซึ่งมองว่า ขบวนการของนักศึกษามีจุดเริ่มต้นที่ระดับบุคคล ตัวอย่างเช่น นักศึกษาอาจจะผูกพันหรือเข้าร่วมกับขบวนการนักศึกษา เพราะแรงขับเคลื่อนของความคับข้องใจ (frustration) ส่วนตัว มากกว่าถูกขับเคลื่อนโดยจุดมุ่งหมายของขบวนการ

ดังเช่น Bettelheim⁶⁶ เห็นว่านักศึกษาที่ทำการต่อต้านสังคมนั้นเป็นกลุ่มซึ่งมีความป่วยไข้ทางอารมณ์หรือจิตใจ (emotionally ill paranoiac) Hook⁶⁷ มองว่าหนุ่มสาวที่ทำการเคลื่อนไหวนั้นมีบุคลิกภาพที่หลงใหลในอำนาจนิยม (totalitarian fanatics)

---

⁶⁶B. Bettelheim, "The Course and Nature of Students Unrest," Paper presented to the Special Subcommittee on Education of the U.S. House Committee in Labor and Education (March 1970) อ้างจาก Ott. Klieneberg, op.cit., footnote 19, p. 4.

⁶⁷S. Hook, Academic Freedom and Academic Anarchy (New York : Cowles Book Co., 1970) อ้างจาก Ott. Klieneberg, op.cit., footnote 19, p.4

Farnsworth⁶⁸ เชื่อว่าพฤติกรรมที่ก้าวร้าวของนักศึกษา หรือคนวัยหนุ่มสาวนั้นเป็นพฤติกรรมที่เบี่ยงเบนไปจากแบบแผนมาตรฐานการปฏิบัติตัวของผู้ใหญ่

ในแนววิเคราะห์เชิงจิตวิทยา งานเขียนของ Lewis Fever ว่าด้วยความขัดแย้งระหว่างรุ่น⁶⁹ มีความโดดเด่นเป็นพิเศษ

Fever ให้ความหมายของความขัดแย้งระหว่างวัยหรือระหว่างรุ่นไว้ว่า หมายถึงพฤติกรรมต่าง ๆ ดังต่อไปนี้⁷⁰

1. ความสัมพันธ์เชิงปฏิปักษ์ต่อกันระหว่าง พ่อ แม่ กับลูก
2. ความขัดแย้งและการต่อสู้กันที่เกิดขึ้นจริงระหว่างพ่อแม่ลูก
3. ความสัมพันธ์ที่ห่างเหินระหว่างพ่อ แม่ กับลูก
4. การปฏิเสธค่านิยมของพ่อแม่
5. การที่คนรุ่นหนุ่มสาว ไม่ยอมรับอำนาจอันชอบธรรมของเหล่าคนรุ่นเก่า
6. การที่คนหนุ่มสาวรู้สึกแปลกแยกจากคนรุ่นเก่า
7. การที่คนหนุ่มสาวไม่สามารถขจัดวิกฤตการณ์ อันเกิดจากการกรณีความขัดแย้งระหว่างรุ่น เพื่อเบนปมความสนใจในตัวพ่อไปสู่เป้าหมายอื่น
8. อิทธิพลที่คนหนุ่มสาวได้รับการเลี้ยงดูช่วงเด็ก โดยที่ไม่ได้รับความอบอุ่น
9. การต่อต้านทางอารมณ์ของคนหนุ่มสาว ซึ่งมีต่อคนรุ่นเก่า (ซึ่งแตกต่างจากการต่อต้านที่ "สมเหตุผล" ของกลุ่มอื่น ดังเช่น กรรมกรที่ได้ต่อต้านการถูกใช้ทำงานอย่างยาวนานต่อเนื่องกัน)

⁶⁸D. Farnsworth, "University Psychiatrist looks at Campus Protest," Psychiatric Opinions, 6 (1969), pp. 6-11 อ้างจาก Otto Klieneberg, op.cit., footnote 19, p. 4.

⁶⁹Lewis S. Fever, The Conflict of Generations (New York : Basic Book, 1969), pp. 52-59.

⁷⁰Ibid., pp. 501-534.

แต่ละปัจจัยของความขัดแย้งระหว่างวัยนี้ ต่างก็นำไปสู่การต่อต้านประท้วงของ คนหนุ่มสาว รวมทั้งนักศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง วิกฤตการณ์อันเกิดจากปมบิดูฆาต ถูกเน้นเป็น พิเศษว่าเป็นสาเหตุผลักดันให้นักศึกษาได้ต่อต้านสังคมนิยมและคนรุ่นเก่า เพื่อเบนจากปมความไม่พอใจ ในตัวพ่อไปสู่เป้าหมายอื่น ซึ่งอาจรวมถึงเป้าหมายทางการเมือง เพื่อหลีกเลี่ยงความรู้สึกผิด ของตน⁷¹

จุดอ่อนของแนวการอธิบายแบบจิตวิทยา คือ ส่วนใหญ่เป็นการเน้นวิเคราะห์ นักศึกษาของประเทศที่พัฒนาแล้ว ซึ่งมีเงื่อนไข และปัจจัยที่แตกต่างไปจากนักศึกษาของประเทศ ด้อยพัฒนา อีกทั้งการให้ความสนใจมากเกินไปกับความซับซ้อนทางอารมณ์ ความโดดเดี่ยว เปลี่ยวเหงา ซึ่งมันเป็นตัวแปรที่ยากจะกำหนดนิยามเป็นรูปธรรมได้นั้น เป็นการมองที่ไม่กระชับ ชัดเจน อีกทั้งการจำกัดการวิเคราะห์แค่ประเด็นตัวบุคคล และระดับครอบครัวเท่านั้น ไม่น่า เพียงพอเมื่อใช้ศึกษานักศึกษาในลักษณะที่เป็นขบวนการ

2. แนววิเคราะห์ที่เน้นโครงสร้างและหน้าที่ (structural functionalism)

อีกแนวทางหนึ่งคือ การศึกษาขบวนการนักศึกษา โดยใช้มุมมองทางสังคมวิทยา และเน้นที่โครงสร้างและหน้าที่ของโครงสร้างต่าง ๆ ในสังคม ซึ่งมีสาระสำคัญดังนี้⁷²

1) ระบบสังคมจะดำเนินไปได้ก็ต่อเมื่อส่วนต่าง ๆ ของสังคมนั้นมีปฏิสัมพันธ์ ซึ่งกันและกัน ภายใต้บูรณาการเดียวกัน เมื่อใดก็ตามที่ส่วนประกอบส่วนใดส่วนหนึ่งของสถาบัน ทางสังคม เกิดความไม่สมดุลย์ขึ้น ก็จะนำไปสู่ภาวะไร้เสถียรภาพ เกิดความแปลกแยก และก่อให้เกิดการต่อต้าน และเปลี่ยนแปลงขึ้นในที่สุด ดังนั้น แนวการวิเคราะห์นี้จึงเห็นว่า ความขัดแย้ง เป็นผลจากการที่สังคมไม่สามารถสร้างบูรณาการ สังคมปะกิต และสร้างความเป็นกันสมัย และความ เป็นสถาบัน (institutionalization) ให้เกิดขึ้นกับกลุ่มอายุต่าง ๆ (age groups) ในสังคมให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้ ตัวแปรที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งไม่สมดุลย์เหล่านี้ก็คือ ความขัดแย้งระหว่างวัย และวัฒนธรรมของคนหนุ่มสาวที่แตกต่างไปจากสังคม

⁷¹ Ibid., pp. 1-10.

⁷² Chaichana Ingavata, op.cit., footnote 4, pp. 29-31.

2) ในสังคมสมัยใหม่ที่มีความซับซ้อนมากขึ้น ทำให้คนหนุ่มสาวมีบทบาทหน้าที่ (role) หลายบทบาท แต่เนื่องจากความที่ยังเยาว์วัย ทำให้เขาเหล่านั้นไม่ได้เลือกบทบาทใด บทบาทหนึ่งเป็นบทบาทหลักในกระบวนการจัดสรรบทบาท (role allocation) อันเป็นที่มาของความสับสนลึกล้ำในบทบาทของตน และเกิดความยากลำบากในการหลอมรวมเข้าเป็นส่วนหนึ่งของระบบการเมือง เศรษฐกิจ สังคมจิตวิทยา ทำให้เกิดความแปลกแยกระหว่างรุ่นขึ้น สร้างความงุนงงสงสัย และตั้งคำถามต่อคุณค่าต่าง ๆ ในสังคม จนปลีกตัวตัวเองออก มารวมตัวกันเป็นขบวนการนักศึกษาในที่สุด

Richard Flacks ได้แสดงให้เห็นถึงปัจจัย 2 ข้อที่เกี่ยวข้องกัน ซึ่งนำไปสู่ความไม่พอใจของนักศึกษา⁷³

ปัจจัยแรก เมื่อนักศึกษาเหล่านี้กลายเป็นส่วนเกินในตลาดแรงงาน เนื่องจากจำนวนผู้ที่จบการศึกษามีมากกว่าจำนวนงาน ทำให้นักศึกษาต้องตกงานหรือหางานที่เหมาะสมกับความสามารถและวิชาที่เรียนมาไม่ได้

ปัจจัยที่สอง เมื่อพวกเขาารู้สึกว่า ค่านิยมต่าง ๆ ที่ตนได้รับการอบรมมาตั้งแต่เด็ก ไม่เหมาะสมอีกต่อไปกับความเป็นตัวจริงของสังคมในปัจจุบันที่เปลี่ยนแปลงไป เนื่องจากผลของการพัฒนาอุตสาหกรรมและการพัฒนาให้ทันสมัย รวมทั้งอิทธิพลของตะวันตก ทำให้ปัญญาชนโดยเฉพาะคนหนุ่มสาวหันมาแสวงหาคูณค่า ความชอบธรรมและวิถีชีวิตใหม่ ๆ

Frank Pinner มองนักศึกษาในฐานะที่เป็นชนชั้นนำส่วนเกิน (marginal elite) ซึ่งมีฐานะทางสังคมที่มีลักษณะพิเศษ เพราะมีมูลเหตุจูงใจผลักดันการแสดงออกซึ่งพฤติกรรมใน 2 ลักษณะ คือ ความต้องการที่จะมีความแตกต่างทางสังคม กับการมีจิตใจเพื่อมวลชน⁷⁴

⁷³Rickard Flacks, "The Liberated Generation : An Exploration of the Roots of Student Protest," The Journal of Social Issue 23 (July 1967), pp. 52-57.

⁷⁴Frank A. Pinner, "Students : A Marginal Elite in Politicals," in Students Politics, eds, Altbach and R.S. Fanfer (Paris : The Annales, 1971), pp. 127-128.

จุดอ่อนของแนวมองนี้ เกิดจากตัวของทฤษฎีเองที่เน้นความสมดุลย์และบูรณาภาพเป็นหลัก ทั้งนี้เพราะนักวิชาการบางคนเชื่อว่า ปัญหาไม่ใช่อยู่ที่ว่าคนหนุ่มสาวหรือนักศึกษาได้รับการอบรมกล่อมเกลามากน้อยเพียงใดพอ จึงไม่อาจสามารถปรับตัวเข้ากับค่านิยมหรือคุณค่าของสังคมที่ดำรงอยู่ได้ หากแต่เป็นในด้านกลับกัน กล่าวคือ คนหนุ่มสาวเป็นตัวแทนโดยธรรมชาติของการพัฒนาให้ทันสมัยต่างหาก ซึ่งคนรุ่นเก่ายากที่จะปรับตัวให้ทันสมัยตาม เนื่องจากพ่อแม่เป็นคนรุ่นเก่า เป็นผลผลิตของประสบการณ์ที่ผ่านมาแล้วในอดีต แต่คนหนุ่มสาวเปิดกว้างสำหรับประสบการณ์ใหม่ ๆ ได้ง่ายกว่า เพราะเป็นคนของยุคสมัย รวมทั้งได้รับการศึกษามากกว่าโดยเฉลี่ย และได้รับข้อมูลข่าวสารที่สามารถแพร่กระจายอย่างกว้างขวาง⁷⁵

จากที่กล่าวมา จะเห็นได้ว่าสาเหตุของการใช้กำลังทำการประท้วงของนักศึกษาขึ้นอยู่กับด้วยกัน 3 ประการ คือ การอธิบายในเชิงบุคลิกภาพทางจิตวิทยา การอธิบายในเชิงความขัดแย้งหรือช่องว่างระหว่างรุ่น และการเกิดขึ้นของพลังทางการเมืองใหม่ ๆ

การอธิบายในเชิงบุคลิกภาพทางจิตวิทยาของนักศึกษาผู้ทำการประท้วงนั้น เป็นการศึกษามากกว่าที่ตัวของนักศึกษาเอง ว่ามีลักษณะอย่างไร แต่ข้อสรุปก็มีความแตกต่างกันและขัดแย้งกันมากมาย ส่วนหนึ่งสรุปว่านักศึกษาที่มีส่วนร่วมทางการเมืองสูง มักจะมีภูมิหลังทางครอบครัวและสังคมที่ดีหรือปานกลาง และมีความสัมพันธ์ที่ดีกับครอบครัวอีกส่วนหนึ่งก็สรุปว่านักศึกษาผู้ทำการประท้วงมีภูมิหลังทางสังคมที่ไม่ดี เช่นยากจนหรือมีปัญหาทางครอบครัว เป็นต้น

ความขัดแย้งหรือช่องว่างระหว่างรุ่นก็เป็นสาเหตุของอาการใช้กำลังทำการประท้วงของนักศึกษาด้วยเช่นกัน นั้นเพราะผลของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอย่างรวดเร็ว เช่น ความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ ฯลฯ ทำให้เกิดช่องว่างทางคุณค่าระหว่างคนรุ่นเก่ากับคนรุ่นใหม่ ที่มีประสบการณ์ชีวิตแตกต่างกันมา หรืออีกแนวทางหนึ่งปัญหาที่เกิดขึ้นไม่ใช่เป็นมาจากการไม่สามารถ "สื่อสาร" หรือมีช่องว่างระหว่างวัยเท่านั้น หากแต่เป็นความขัดแย้งทาง "ผลประโยชน์" จริง ๆ

⁷⁵Otto Klienber, op.cit., footnote 19, p. 6.

ที่เกิดขึ้น หรือความขัดแย้งของ "อำนาจ" ระหว่างคนรุ่นต่าง ๆ ที่มุ่งจะรักษาอำนาจ อิทธิพล หรือผลประโยชน์ของตนเอาไว้

สาเหตุที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือการเกิดขึ้นของพลังทางการเมืองใหม่ ๆ นั้น เพราะว่าในสังคมสมัยใหม่ นักศึกษาถือได้ว่าเป็นตัวแทนหรือพลังทางสังคมและการเมืองของยุคสมัย ที่มีบทบาทสำคัญในสังคมที่ทำการต่อสู้เพื่อให้ได้มาซึ่งสิทธิส่วนในสังคม ผลที่ตามมาก็คือการทวนกระแสวัฒนธรรม (counter culture) ที่ต้องการสร้างคุณค่าทางวัฒนธรรมขึ้นใหม่ในสังคมหรือต้องการเปลี่ยนแปลงสังคมไปตามอุดมการณ์ทางการเมืองของตน เพื่อให้สังคมมีความเสมอภาคและยุติธรรมต่อไป

บทสรุปกรอบแนวความคิดและทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษา

การเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองเป็นปรากฏการณ์ที่ซับซ้อนและไม่แจ่มชัด มันไม่ได้เป็นตัวแปรที่มีลักษณะร่วมเป็นอันเดียวกันเพียงตัวแปรเดียว มันมีลักษณะเป็นเสมือนร่มที่กางครอบคลุมแบบการกระทำหลาย ๆ ชนิดรวมกันอยู่ การกระทำทั้งปวงนี้ถูกกำหนดขึ้นเพื่อให้อิทธิพลต่อผู้ที่มีส่วนรับผิดชอบในระดับใดระดับหนึ่ง แต่การกระทำเหล่านี้หาได้เกี่ยวเนื่องกันทั้งหมดไม่

เรามักจะมองว่าการขยายการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง เป็นเสมือนทางหนึ่งที่จะทำให้เป้าหมายอื่น ๆ ที่มีคุณค่าสูง ๆ ในกระบวนการพัฒนาทางการเมืองสัมฤทธิ์ผลได้ จากทัศนะนี้เอง เราจึงจำเป็นต้องวัดต้นทุนและกำไรของการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง โดยนำมาเปรียบเทียบกับปัจจัยต่าง ๆ ในการที่ให้เป้าหมายเดียวกันนี้สัมฤทธิ์ผลได้

อาจกล่าวได้ว่า การมีส่วนร่วมทางการเมืองเป็นหัวใจสำคัญต่อพฤติกรรมของกลุ่มสังคมนั้น ๆ ที่จะได้แสดงบทบาทหน้าที่ที่เป็นอยู่ออกมา ทั้งนี้เพราะหลักการเบื้องต้นของการมีส่วนร่วมทางการเมืองคือ ถ้าการตัดสินใจใดก็ตามส่งผลกระทบต่อบุคคลต่าง ๆ บุคคลเหล่านั้นควรจะเป็นผู้ดำเนินการตัดสินใจนั้น นั่นหมายความว่าหลักการนี้ตั้งอยู่บนความคิดที่ว่า บุคคลแต่ละคนย่อมจะทราบดีว่าตนต้องการอะไร เพราะฉะนั้น การที่เหตุการณ์ใดก็ตามจะส่งผลกระทบต่อบุคคลคนหนึ่ง บุคคลนั้นย่อมจะต้องทราบว่าตนต้องการอะไร หรือไม่ต้องการอะไรบ้างที่จะ

เกิดขึ้นกับตัวเอง ดังนั้นเพื่อความยุติธรรม บุคคลนั้นควรที่จะต้องมีสิทธิในการกำหนดให้เหตุการณ์นั้นเป็นไปอย่างที่เขาต้องการ เพื่อให้ผลที่ตามมาเป็นไปตามที่เขาต้องการ⁷⁶

ดังที่กล่าวแล้วว่า หลักการของการมีส่วนร่วมทางการเมืองตั้งอยู่บนเงื่อนไขที่ว่า บุคคลมีสิทธิที่จะกำหนดหรือตัดสินใจในเรื่องที่เกี่ยวกับตนเอง เพราะเขาเท่านั้นที่ทราบดีที่สุดว่าตัวเองต้องการอะไร ในความเป็นจริงบุคคลหนึ่งจะทราบว่าตนต้องการอะไรในสภาพแวดล้อมหรือสถานการณ์หนึ่ง บุคคลนั้นจะต้องเข้าใจสภาพแวดล้อมหรือสถานการณ์นั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งสภาพแวดล้อมนั้นส่งผลกระทบต่อตน สิ่งที่ไม่ต้องการ ไม่พอใจมีอะไรบ้าง

กล่าวง่าย ๆ ก็คือ เขาจะต้องทราบว่า ปัญหาของเขาภายใต้สภาพแวดล้อมหรือสถานการณ์หนึ่งคืออะไร เมื่อเขาทราบและรู้ถึงปัญหาของเขาแล้ว เขายังจะต้องมองเห็นด้วยว่าสภาพแวดล้อมนั้นทำให้เกิดปัญหาอย่างไร และปัญหานั้นทำให้เขาเสียผลประโยชน์ของตนอย่างไร จากนั้นเขาจะต้องมองเห็นต่อไปอีกว่า เมื่อเขาเข้าไปมีส่วนร่วมในการผลักดันสภาพแวดล้อมหรือสถานการณ์นั้น เขาจะได้รับประโยชน์มากขึ้นอย่างไร

ในจุดนี้จะเห็นได้ว่า การดำเนินบทบาทตั้งอยู่บนเงื่อนไขสมมุติฐานของการมีความสำนึกในผลประโยชน์ของตนเองเป็นสำคัญ ถ้าจะสรุปเงื่อนไขการมีส่วนร่วมทางการเมืองดังกล่าวนี้ เราพอจะสรุปได้ 3 ขั้นตอน คือ

1. มองเห็นปัญหาของตนในเรื่องนั้น
2. มองเห็นผลประโยชน์ของตนที่เสียหาย หรือได้รับไม่ตรงกับความต้องการของเขา
3. มองเห็นว่า การเข้าไปจัดการกับเรื่องนั้น จะทำให้ตนได้ประโยชน์จากเรื่องนั้น ตามที่ตนต้องการมากขึ้น

⁷⁶ กนก วงษ์ตระหง่าน, การเมืองในระบอบประชาธิปไตยไทย, หน้า 344.

ซึ่งขั้นตอนทั้ง 3 นี้ตั้งอยู่บนเงื่อนไขที่ว่า ทุกคนต้องทราบว่าตนต้องการอะไรสำหรับตนเอง⁷⁷

ภายใต้ขั้นตอนของแนวคิดเรื่องการมีส่วนร่วมนี้ จะเห็นว่าการมีส่วนร่วมไม่ใช่สิ่งที่จะเกิดขึ้นได้ด้วยตัวของมันเอง หากจะต้องมีเงื่อนไขในตัวบุคคลที่จะมีส่วนร่วม และที่สำคัญก็คือ เงื่อนไขภายในตัวบุคคลที่กล่าวมานั้นไม่สามารถจะเกิดขึ้นได้เอง แต่จะต้องเป็นสิ่งที่บุคคลนั้นสร้างขึ้นได้ด้วยตนเอง จะให้คนอื่นมาบังคับหรือยึดเยียดไม่ได้ เพราะการมีส่วนร่วมที่กล่าวถึงนี้ เป็นหลักกิจกรรมที่ทำด้วยความสมัครใจและเสรี

ด้วยตรรกะของเงื่อนไขการมีส่วนร่วม ถ้าคนหนึ่งไม่สามารถตอบคำถามข้อที่ 1 ได้ ก็จะต้องตอบข้อที่ 2 และ 3 ไม่ได้ตามลำดับ กล่าวอีกนัยหนึ่งคือคนที่ จะเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินบทบาท จะต้องสามารถตอบคำถามทั้ง 3 ได้ และที่สำคัญที่สุดก็คือ คำตอบทั้ง 3 นั้น จะต้องเป็นคำตอบที่เป็นบวก คือ "มองเห็น" ทั้งสิ้น เพราะถ้ามีคำตอบได้เป็นลบ คือ "มองไม่เห็น" การมีส่วนร่วมของคนนั้นก็จะไม่เกิดขึ้นเลย

จากการกล่าวถึงข้อสังเกตบางประการเกี่ยวกับทฤษฎีการมีส่วนร่วมทางการเมืองข้างต้นนั้น คงจะให้ความชัดเจนมากยิ่งขึ้นในการที่จะเข้าใจในตัวทฤษฎีและนำทฤษฎีไปตรวจสอบกับความจริงต่าง ๆ ในองค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยรามคำแหง อย่างไรก็ตามข้าพเจ้าอยาก จะเห็นว่า การพยายามนำหลักการหรือแนวความคิดทางทฤษฎีอื่นมาใช้ในการศึกษาองค์การนักศึกษา ไม่ว่าจะ เป็นแนวทางการวิเคราะห์หรือแนวทางการปฏิบัติก็ตาม เป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง ที่เราจะต้องเข้าใจถึงปรัชญาที่อยู่เบื้องหลังของหลักการหรือแนวความคิดนั้น เช่น หลักการการเข้ามามีส่วนร่วม เป็นต้น

เราจะต้องเข้าใจถึงปรัชญาที่อยู่เบื้องหลังของหลักการการเข้ามามีส่วนร่วมว่าเป็นอย่างไร และจะต้องพิจารณาต่อไปด้วยว่า ปรัชญานั้นสอดคล้องหรือว่าสามารถสร้างให้เกิดขึ้น

⁷⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 344-345.

ในหมู่ขององค์การหรือสังคมขององค์การนักศึกษาได้หรือไม่ เพราะหลักการหรือแนวความคิดใดก็ตามจะเกิดผลจริงในทางปฏิบัติ ก็ต่อเมื่อผู้ปฏิบัติทำตามเงื่อนไขต่าง ๆ ของหลักการนั้นอย่างครบถ้วน การที่จะทราบว่าปรัชญาที่อยู่ในเบื้องหลังของหลักการนั้น สอดคล้องหรือใช้ได้ดีกับสังคมนั้นหรือไม่ สิ่งแรกที่เราจะต้องทราบคือ เราจะต้องทราบว่าลักษณะของสังคมนั้นหรือคนในสังคมนั้นเป็นอย่างไร

และเมื่อเราทราบความจริงของคนหรือสังคมนั้นแล้ว เมื่อนำหลักการที่จะนำมาใช้ มาเปรียบเทียบกับวิเคราะห์ เราก็พอจะมองเห็นภาพได้ว่าส่วนไหนของหลักการที่ใช้ได้หรือใช้ไม่ได้ จากภาพความเข้าใจนี้เอง จะช่วยสามารถให้เรานำหลักการนั้นมาใช้ได้อย่างเหมาะสมกับสังคมนั้นที่เราต้องการจะศึกษา หรือถ้าจะไม่นำมาใช้ เราก็จะสามารถอธิบายได้ว่า ด้วยเหตุผลอะไรเราจึงไม่นำหลักการนำมาใช้ศึกษา

จากแง่คิดนี้เอง ภารกิจสำคัญสำหรับนักเรียนการเมืองไทยที่จะต้องกระทำก็คือ การพยายามที่จะเข้าใจสถานการณ์การเมืองไทยจากความเป็นจริง เพราะการเข้าใจความจริงที่เกิดขึ้นเท่านั้น ที่จะสามารถทำให้เราจัดการกับความเป็นจริงให้เป็นไปตามที่เราต้องการได้ มิฉะนั้นแล้ว ความเข้าใจที่เราถืออยู่อาจจะจะเป็นสิ่งที่ลอยอยู่ในอากาศที่ไม่มีวันจะเป็นจริงขึ้นมาได้

และการศึกษาองค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยรามคำแหงนี้ก็เช่นเดียวกัน เป็นความพยายามขั้นแรกที่จะเข้าใจและวิเคราะห์บทเริ่มต้นของการเมืองไทยจากความจริงที่เกิดขึ้น ดังนั้น ทฤษฎีการมีส่วนร่วมทางการเมืองที่การศึกษานี้เสนอ จึงเป็นผลผลิตจากการพยายามวิเคราะห์สาระของสิ่งที่วิเคราะห์จากความเป็นจริง ซึ่งเป็นหนทางเดียวเท่านั้นที่ทฤษฎีจะถูกสร้างขึ้นมานได้ นั่นคือการสร้างทฤษฎีจากความเป็นจริง トラบใดก็ตามที่ทฤษฎีนั้นและความเป็นจริงขาดจุดเชื่อมต่อกัน トラบนั้นทฤษฎีนั้นจะเป็นเพียงจินตนาการของผู้คิดทฤษฎีเท่านั้น ซึ่งเราถือกันว่ามีนัยสำคัญในความเป็นจริงเลย